

adaptív örökség

változó környezeti tényezők és Őrség, Vendvidék és
Burgenland kortárs építésze

Adaptív örökség

változó környezeti tényezők és Őrség, Vendvidék és
Burgenland kortárs építészet¹

Farkas Dániel
BU1R22

2023. 11. 02.

Konzulens: Klobusovszki Péter DLA

Középülettervezési Tanszék
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építészmérnöki Kar

¹A kutatás a KÖZTI Zrt. és a Vikár és Lukács Kft., a
Középülettervezési Tanszék Támogatói körének tagjai
támogatásával valósult meg.

TARTALOMJEGYZÉK

Két perc.....	5
Változások.....	6
Őrség, Vendvidék, Burgenland	8
Regionalizmus	17
U. Nagy Gábor építésze	21
Burgenland kortárs építésze	34
Az aranymadár	46
Irodalomjegyzék.....	48
Képek jegyzéke.....	54
Absztrakt.....	55

„Van egy gazdag örökségünk, amihez közünk van, amihez valamiképpen viszonyulnunk kell.

Mit kezdünk vele? Az emberben benne van a vágy, hogy ebbe az örökségi körbe beleképzelje az életet, azt, ami mindezt létrehozta.”²

U. Nagy Gábor

²U. NAGY Gábor: *Őrségi házak*. Óriszentpéter: Órvidéki Civil Szövetség kiadásában, 2006. pp. 39

KÉT PERC

Ennyi ideig tart átlagosan egy rövid videó a különféle közösségi média felületeken. Ha valami két percnél hosszabbra nyúlik, számolnunk kell azzal, hogy közönségünk figyelmét elveszítjük. Miért töltenénk el hosszú órákat valaminek a megértésével, elolvasásával, ha azt pár perces mozgóképes tartalommal helyettesíthetjük? Sőt akár egyetlen képbe is belesűrítethetjük mondanivalónkat.

Egy átlagos fogyasztó gyakran vizuális élményeire épít, hiszen a környezetünkben lévő információk nagy részét vizuális úton szerezzük. Beborítanak minket a képek, de amilyen gyorsan eljutnak hozzánk, olyan gyorsan feledésbe is merülnek, elsöpri őket az új tartalom. Túltelítettség és könnyörtelenül gyors elavulási idő jellemzi környezetünk felszínes világát.

Hogyan reagál az egyre gyorsuló ingerekre, a gyors változásra az építészet?

Fejlődés és maradandóság feszül egymásnak. A változó és növekvő igények, a megjelenő új technológiák gyors fejlődést és a korábbiak gyors avulását eredményezik. Ezzel szemben a létrejövő épületet időtállóan tervezzük, mely gyakran jelentős szellemi és anyagi ráfordítás árán készül el.

Az épített környezet hosszú ideig képes kultúránk, identitásunk részévé válni. Jelen korunkban azért van kiemelt felelőssége az építészetnek, mert a gyors változások mellett képes állandóságot képviselni.

Ha képzeletben végigfuttatjuk tekintetünket a városokon, vagy a tájat szemléljük, észrevehetjük, hogy milyen jelentéktelen a mindennapokat elárasztó vizuális ingerhalmaz. Szükség van ma olyan dolgokra figyelni, melyek nem nagyok, talán nem is tűnnek jelentősnek, mégis képesek magukhoz ölelni a múlt tanításait és maradandó értékévé válni két percenként változó világunkban.

VÁLTOZÁSOK

Bosszúsan fordultam vissza a lépcsőfordulóban, de aztán az órára pillantottam, és inkább vállaltam, hogy megázzak. Délutánra úgyis eláll, aztán csak cipelhetem egész nap az ernyőt. Meg elkések. A kapualjban összefutok a kedves szomszéd nénivel – épp a virágokat hordja be a lakásba az udvarról, mert fagyos időt jósolnak. Igaz, tegnap jó idő volt, ami már nem is olyan szokatlan október közepén. Még néhány év, és úgyis megszokjuk ezt az összevisszaságot – gondoltam. Vagy beleőrülünk.

Környezetünk szüntelen változásban van. Az éghajlati viszonyok, a fellelhető nyersanyagok, a társadalom, a kultúra szüntelenül alakul. Nemcsak a körülöttünk lévő világ formálódik, mi magunk is. Igényeink, gondolataink, lehetőségeink, szokásaink gyakran jelentősen megváltoznak. Ezek a folyamatok szinte szükségszerűen jönnek létre: akarjuk vagy sem, valami eltűnik, valami létrejön. A természetben az előregedő növények átadják helyüket az újaknak, tápanyagul szolgálva nekik: folyamatos a pusztulás és a megújulás.

A változás üteme az elmúlt évszázadban egyre gyorsul. A Föld lakosainak száma jelentősen megnőtt, ami az épített környezet kiterjedésének növekedését is jelentette. Az egyre nagyobb térhódítás a természetből – sokszor erőszakosan, pazarló mértékben – olyan folyamatokat is eredményez, mely a környezetre és az emberre negatívan hat vissza.

Az átalakulás lehet pozitív vagy negatív, de mindenképp hatással lesz ránk. Fontos meghatároznunk, hogyan tudunk mindezzel megküzdeni, hogyan viszonyulunk hozzá.

A legjelentősebb kihívások között szerepel a globalizáció, az uniformizálódás, az épített környezet növekedése, az ökológiai

változások, az éghajlatváltozás, a táj intenzív átalakítása, monokultúrák elterjedése és a fajgazdagság csökkenése. A fogyasztásra épülő gazdaság társadalmi és kulturális változásokat idéz elő, megszűnik a hagyományos települési differenciáltság (eltűnő falvak), a városok vagy a városias létforma meghatározóvá válik. Emellett az új technológiák új lehetőségeket teremtenek, de a hosszútávú tervezést sokkal kiszámíthatatlanabbá teszik (például egy adott technológia néhány éven belül idejélműlttá, veszteségessé válhat).

Az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb szerepet kap a gondolkodásmódunkban a környezettudatos szemlélet. Egyre gyakrabban jelenik meg a hétköznapiakban a kérdés, mit is jelent a természet védelme? Vajon a természetet kell védeni, vagy az embert kell távol tartani tőle? Radikális megfogalmazásban azt is mondhatjuk, ha szeretjük a természetet, akkor maradjunk távol tőle! Annak ellenére, hogy a döntéshozók szintjén gyakran csak látszattmegoldások születnek, a mai kor embere felismerte, hogy felelősséggel tartozik a környezet, a természet használatáért. Nemcsak a felelősségvállalás fontos, hanem annak belátása, hogy tetteinknek következménye van. Tudatosítanunk kell, hogy döntéseinkben mindig van választási lehetőség. Az építészeknek fel kell tenniük a kérdést, hogy amit építenek arra valóban szükség van-e: mit, miért és hogyan építünk?

Korunk építészetében meg kellene jelennie annak a felelős gondolkodásmódnak, mely e kérdésekre érvényes válaszokat tud adni. A kihívások egymással szorosan összefüggenek, szinte lehetetlen megfelelni mindnek. Az építészet sokféleképpen reagál, nincs egyetlen jó megoldás. Sok esetben keresi a helyét: hol a technológia oldaláról közelít, máskor identitásképző, vagy az egyediség, újszerűség eszményeit hajszoja, gyakran pedig

uniformizál, másolt, idegen vagy kiüresedett mintákat követ, a kérdésekre érzéketlen.

A jelenkor társadalmának egyik legjelentősebb alakítója a globalizáció. A 21. századra elértük, hogy Föld szinte bármely régiójában szimultán, azonnali információcsere jöjjön létre. Mindent és azonnal elérhetünk. A globalitás miatt megszűntek a zárt térségek, és nemcsak a háborítatlan természet képe szűnt meg, jelen van legbensőbb életünkben is. Nemcsak fizikai dolgok érhetőek el, hanem szabadon áramolhatnak a gondolatok, eszmék is. A globalizációval megszűnt a csoporthoz és helyhez köthető identitás, eseményei és problémái mindenkire vonatkoznak, és mindenkit el is érnek (globális nyilvánosság).

Kutatásom során ezeket a változásokat és kihívásokat Őrség, Vendvidék és Burgenland területén vizsgáltam. Ebben a régióban az elmúlt száz évben számottevő változások zajlottak, a globális folyamatok hatásai nagy mértékben átformálták a több száz éves kultúrtáját. A külső hatásoktól kitett térség folyamatosan erodálódik, veszít értékeiből. Ugyanakkor képes termékenyítőleg hatni az építészetre, és egyfajta alternatívát kínálni a globalizációra, a környezetváltozásra vagy a fent említett hatásokra.

ŐRSÉG, VENDVIDÉK, BURGENLAND

Dús fűvű kaszálók, üde rétek és legelők, mocsarak, dombok, lankák, völgyek, erdők, patakok, lepkek, rovarok, kétéltűek, madarak, takaros porták, rejtélyes középkori várak – csak néhány azokból az értékekből, amit Őrség, Vendvidék és Burgenland tartogat számunkra. Természetközelség és nyugalom árad, kicsit talán időtlennek is érezzük a vidéket.

A táj jelenlegi formáját nem pusztán a természetes folyamatoknak köszönheti, számottevő hatása volt az emberi használatnak is. A mocsaras, lápos réteket többnyire kaszálóként vagy legelőként hasznosították, az itt élők megtanultak a természettel összhangban élni. A lakosok nélkül az üde réteket hamar benőnék a bokrok és fák, melyek a kaszálás miatt fasorok, bokorcsoportok alakjában teszik változatosabbá az élőhelyet. Kora tavasztól őszig sokféle vadvirág és fűféle virít, otthont és táplálékot adva számos kétéltűnek, rovarnak, madaraknak, a sokszínű állatvilágnak.

1. kép Virágos rét Őriszentpéteren (fotó: Farkas Dániel)

Őrség – Vendvidék

Őrség területén ma leggyakrabban az Őrségi Nemzeti Parkot értjük, de fontos megjegyezni, hogy határai elmosódtak, amely a földrajzi és a történelmi határok különbözőségében is megmutatkozik.

Települései a 12. század környékén alakultak ki, székely és besenyő családok betelepítésével. A történelmi Őrség 18 településből állt³ (Bajánháza (Bajánsenye), Bükalja (Domonkosfa), Dávidháza, Hodos, Ispánk, Kapornak, Kerca, Kerkáskápolna, Kisrákos, Kotormány, Nagyrákos, Őrszentpéter, Pankasz, Senyeháza, Szaknyér, Szalafő, Szatta, Szomoróc). Speciális szeres településforma alakult ki az idők során. A történelmi Őrség néhány települése ma Szlovéniához tartozik (Őrihodos, Kapornak, Domonkosfa). Ez a terület egészül ki Felsőőrséggel, ami ma Burgenland Oberwart területét jelenti (a történelmi Vas vármegye Rábán túli része).

Az osztrák-magyar-szlovén országhatárnál, a történelmi Őrségtől nyugatra találjuk Vendvidéket, melyhez hat falu tartozik (Felsőszölnök, Alsószölnök, Szakonyfalu, Kétvölgy, Apátistvánfalva, Orfalu). A vendek önálló népcsoportot alkottak, saját nyelvük volt. Az 1300 körül alapított szentgotthárdi ciszterci monostor jobbágyfalvai voltak. Földrajzi adottságaiban is különbözik az Őrségtől, változatosabb domborzat, patakok, völgyek tagolják, a térségben szorványtelepülések jellemzőek.

---

³ " Áll ez a kis Tartomány (.....) és eleitől fogva állott 18 kisebb nagyobb Helységekéből, a' mellyek a' régi Irományok szerint illy rendel következnek: Zalafő, Eör Zent Péter, Ispánk, Külseő Rákos, Zakniér, Belsőe Rákos, Pankasz, Zatha, Kerkás Kápolna, Bajánháza, Saniaháza, Dávidháza, Kothormán, Hodos, Kapornak, Kercza, Szomorócz és Bükallia" (Nemesnépi Z.GY. 1818. pp. 3-4)

2. kép Völgyes-dombos őrési táj facsoportokkal tagolt ligetekkel (fotó: Farkas Dániel)

Burgenland

Burgenland a mai Ausztria legfiatalabb tartománya, közigazgatási egységként 1922-től létezik. Nevének magyar tükörfordítása – várvidék – arra engedne következtetni, hogy a terület sok várnak és kastélynak ad otthont, s egységes gazdag története van. Ez a megállapítás azonban csupán részben állja meg a helyét. A határ melletti keskeny terület valójában három, eltérő karakterű vármegyéből jött létre (Moson, Sopron és Vas), s neve is e vármegyék német megfelelőjéből származtatható (mindháromban szerepel a „Burg” szó: Wiesenburg, Ödenburg, Eisenburg). Közel 4000 km² területen 327 település került Ausztriához az első világháborút követően. A létrejövő új tartomány mind természetiföldrajzi mind társadalmi szempontból heterogén képet mutat. A mai napig érezhető a térség identitáskeresése, karaktere eltér Ausztria több száz éves múlttal rendelkező tartományaitól.

Burgenland ma három nagyobb részre tagolódik: Észak-Burgenland (Neusiedl, Eisenstadt és Mattersburg kerületek) Középső-Burgenland (Oberpullendorf kerület) és Dél-Burgenland (Oberwart, Güssing és Jennersdorf kerületek). A tartomány központja és egyben legnagyobb települése Eisenstadt (Kismarton), több, mint 15 ezer lakosa van. A ma számoltartott 187 burgenlandi település nagyrésze 2000-nél kevesebb lakossal bír, akik főleg mezőgazdasági, állattartási tevékenységet folytatnak. Burgenland mára megerősödött, önállósága kiforrottabbá vált, az osztrák vidékfejlesztési politikának köszönhetően fejlődésnek indult.

A határ két oldala a vasfüggöny leereszkedése után elvesztette a párbeszéd kialakulásának lehetőségét. Csak a rendszerváltás után kezdődhetek meg azok a törekvések, melyek elősegítették a korábban egy egységet képező régiók közötti kapcsolat újbóli felvételét.

A vizsgált területek közös vonása az azonos történelmi múlton túl az itt élők hasonló életformájában és kultúrájában kereshető. A tájék szerepe a határvidék őrzése volt. Mivel a nagyobb városoktól, fontosabb kereskedelmi utaktól távol volt, bizonyos mértékben zárttá vált, a külső hatások általában nehezebben vagy lassabban érkeztek el ide. Nagyobb települést alig találunk. Főként az Őrség és Vendvidék területén a lakóházak egymástól távol (őrállásnyira) helyezkednek el. A helyszín megismerése során alapvető megfigyelés, hogy a területen élők a természettel, tájjal a mai napig intenzív kapcsolatban állnak.

3. kép Szőlőbirtok Burgenlandban (fotó: Farkas Dániel)

Kihívások

A területek értékeivel együtt fontos felismerni, hogy milyen kihívásokkal kell megküzdenie. Az előző fejezetben ismertetett változások e térséget is érintik.

Burgenland létrejötte után szembe kellett néznie azzal, hogy elvesztette a nagyobb városokat, a területnek pedig szüksége volt gazdasági, szellemi, kulturális központra, ahonnan az új régió irányítását meg lehetett oldani. A terület több, mint 300 kis falva Ausztria szegényes peremterületévé vált. Az osztrák gazdaságpolitikának és vidékfejlesztésnek köszönhetően azonban fejlődésnek indult.

A területen kiemelkedő a megújuló energia előállítás: Burgenland a szélenergia tartománya lett. A fejlődés azonban kérdéseket is feltesz. Az erőművek gyakran tönkreteszik a tájképet, a történetileg nem egységes területet pedig hamar vonzásába kerítik a globalizáció hatásai, mintsem önmaga értékeiből építkezne. A területen inkább a technológián alapuló szemlélet jellemző, a sajátos helyi karakter értékei még keresi az építészet is.

A magyarországi vizsgált területeken szintén jelen vannak olyan folyamatok, amik kihívások elé állítják a vidéket és az építészetet. Őrség és Vendvidék területe a második világháborút követő műszaki határzár kiépítése után mesterségesen elszigetelődött a környezetétől.

A térségbe csak engedéllyel lehetett beutazni egészen a 80-as évekig. Minden faluban külön őrállomás működött, ahol ellenőrizték a belépési engedélyt, ha nem ott élő érkezett a településre. Tulajdonképpen ez volt az egyik oka, hogy zárt belső élete az Őrségnek a rendszerváltozásig megmaradt. Az ideérkező számára olyan volt, mintha az időben visszautazna egy háborítatlan

kultúrába, amiben az akkori politikai berendezkedés csupán egy pillanatot.

A rendszerváltás környékén azonban lehetett látni, hogy a térség milyen problémákkal küzd. Az elzártság miatt a fiatalok gyakran elhagyták a területet. Mikor szabadon bejárhatóvá vált, megnyílt a külvilág felé, kitetté vált mindenféle külső hatásnak. A kultúra egyediségét csak elhatároltságában tudta megőrizni és a közel ötven éves elzártságban a helyi társadalom elöregedett, nem volt képes magába integrálni az új hatásokat.

Nagy gondot jelentett a 90-es években a tehéntartás ellehetetlenülése. Korábban minden családnak volt tehene, a megtermelt tej nagy részét pedig az állami tejipar felvásárolta. Ennek megszűnése után a családok eladták állataikat, a legelőket, réteket kaszálása feleslegessé váltak. Ez a folyamat a tájszerkezet átalakulásához vezetett, mert az elhagyatott kaszálókon hamar megjelentek a bokrok, fák. Az elmúlt évtizedekben az erdő nagy területeket hódított meg, ezzel együtt sérült az a mozaikos tájstruktúra, ami sokkal fajgazdagabb.

Jelentős helyi munkaerő elvonással járt az Opel autógyár megjelenése Szentgotthárdon, és Magyarország Európai Unióhoz csatlakozása, mely után egyre többen külföldön vállaltak munkát. Ezek a folyamatok önmagukban pozitív hatást is eredményeznek, de tágabb összefüggéseiben látnunk kell, hogy a térség helyzetét negatívan befolyásolják.

Jelenleg a fő bevételi forrást az idegenforgalom és vendéglátás jelenti, mely rámutat arra, hogy a hely értékei nem a helyi közösséget szolgálja.

Amikor fenntarthatóságról beszélünk gyakran az energiaforrásokkal való gazdaságos bánásmódra gondolunk. Fontos lenne azonban arra is gondolni, hogy ne csak a városok, épületek, használati eszközeink legyenek fenntarthatóak, hanem mindaz a szellemi kultúra, amiben élünk. Egy régi épület elbontásánál – ha az nem elég energiahatékony – létre tudunk hozni egy sokkal effektívebb épületet. A régi és új energiafelhasználása mérhető különbséget mutat. De vajon hogyan tudjuk mérni a régi szellemi tudás értékét? A veszteséglista hosszú lehet, és észre kell venni, hogy az anyagi és tudásbeli veszteségeken túl a belső közösségi erő is elveszik, ami mindezt összetartotta.

„Építészet alatt – úgy gondolom – nem csak a házakat kell érteni, hanem mindazt, ami egy tájra jellemző.”⁴

U. Nagy Gábor

⁴U. NAGY Gábor: *Őrségi házak*. Óriszentpéter: Órvidéki Civil Szövetség kiadásában, 2006. pp. 38

REGIONALIZMUS

Régiók építésze – a globalizáció feladása?

Milyen lehetőségeink vannak, ha az építészet oldaláról szeretnénk reagálni a területeket kihívásaira? Találunk-e olyan alternatívákat, mely a gyors és globális átalakulási folyamatok mellett képes megoldásokat találni? Van-e eszközkészlet, melyet fel tudunk használni?

A válaszokért visszafelé kell tekinteni: ha megismerjük és megértjük a múltat, felismerhetünk olyan mintákat, melyek reagálni tudtak a kihívásokra. Fontos, hogy ne a mintákat másoljuk, hanem a mögötte rejlő mozgatórugókat ismerjük meg. Feltételezésem szerint, a környezetre érzékenyen reagáló, a táj összefüggéseit megértő, a történeti és kulturális értékeket felismerő építészet képessé válhat a változások kezelésére jelen korunkban is.

Kutatásom során a regionális építészeti gondolkodás felé fordultam. Az épített és természetes környezet közötti érzékeny egyensúlyt megtalálni egyre nagyobb kihívás. Az Őrség és Vendvidék területén megőrződött ez az egyensúly, melyet U. Nagy Gábor építész felismert és átemelt saját gondolkodásmódjába. Épületeinek megalkotásakor nagy gondot fordít a környezet tanulmányozására, a helyi hagyományok felkutatására.

Feltehetjük a kérdést, a globalizáció nem vetett véget a helyhez köthető identitásnak? Beszélhetünk még regionális építészeiről? Van-e ennek helye a 21. század 20-as éveiben? Vagy ez is egyfajta archaizálás?

A kérdést megvizsgálva láthatjuk, hogy a helyi hagyományokon nyugvó építészet a 20. század folyamán lassan teljesen eltűnt. A helyi kultúrából kiveszett az a tudás, amely képessé tette az itt

élőket épületeik létrehozására és továbbfejlesztésére. A társadalmi igények jelentős mértékben átalakultak, a házaknak merőben új funkciókat kell ellátniuk és új tulajdonságokkal kell rendelkezniük. A nagy hagyományokkal és hosszú ideig egységesen megőrződött területeken sem várhatjuk el az emberektől, hogy olyan igények szerint éljenek, amilyenek a több évtizeddel ezelőtt élőknek voltak. Azonban nincs eszköz a kezükben, hogy az értékek megőrzését adaptálni tudják az új igények szerint. Kritikus kérdés, hogy van-e belső igénye erre az egyénnek, a helyi vagy tágabb társadalomnak? Hiába beszélünk az építészet, az építészek felelősségéről, ha nem születik meg a társadalom szintjén az a fajta igényesség, amely lehetővé teszi az értékek és igények integrálását.

Azt gondolom, hogy fel kell adjuk azt az álláspontot, hogy univerzális dolgokra van szükségünk. Nem arról van szó, hogy a kultúrák nem tanulhatnak egymástól, hanem arról, hogy jobban meg kellene becsülnünk, amik van: önmagában semmi sem értékes, a használók teszik azzá, akik mindezt magukba foglalják.

Kenneth Frampton és a kritikai regionalizmus

Számos 20. századi elméletíró és gyakorló építész foglalkozott a régiók építészetével (például Walter Gropius 1954-es építészeti hitvallásában a hiteles, regionális kifejezőmódra hívja fel a figyelmet, de nem a régi jelképek és helyi ábrándok másolása által).

A kritikai regionalizmus fogalmát először Alexander Tzonis és Liane Lefaivre írta körbe a 80-as évek elején. Tulajdonképpen egy viszonyulási módot jellemeztek az épített és természeti környezet felé. A kritikai jelző ebben az esetben egyfajta szembenállást jelent a modernizációval, illetve a hely jelentősége iránt közömbös gondolkodásmóddal.

„Hogyan lehet korszerűvé válni, de ugyanakkor visszatérni az eredetihez is, hogyan lehet feltámasztani a múlt szunnyadó civilizációját, és egyúttal részesévé válni az egyetemes civilizációnak: az ellentmondás ebben rejlik.”⁵ írja Paul Ricoeur francia filozófus. Ezt az ambivalenciát Kenneth Frampton angol építész, kritikus és építészettörténész járja körül. A kritikai regionalizmus fogalmát a helyi kultúra és az egyetemes civilizáció között feszülő ellentét jellemzésére használja. Elmélete szerint a kettő közös fennmaradása csak úgy lehetséges, ha az idegen hatásokat úgy tudjuk befogadni, hogy közben újratemtjük a regionális kultúrát. Ugyanakkor szembeállítja a korlátozó és felszabadító regionalizmust – előbbi a hagyomány feltételezett formáit élesíti újra, utóbbi érzékenyen reflektál az adott hely tulajdonságaira.

A kritikai regionalizmus szemléletmódját az alábbi pontokban foglalja össze:

- kritikus viszony a modernizációval szemben, de szintetizálja is azt, így köztes irányzatnak tekinthető
- a hely figyelembevételével járó kötöttségek tudatos vállalása
- leválik a díszletszerű, másolt formákról, az építészetet tektonikus valóságként fogja fel
- a „hely-formát” a topográfiából a helyi klíma és fényviszonyok alakítják
- a taktilis és a vizuális tapasztalatok egyenrangúak

- korszerű, az adott hely sajátosságaihoz igazodó kultúrát szeretne létrehozni, anélkül, hogy akár formai, akár technikai értelemben elzárkózóvá válna
- olyan kulturális szempontból köztes terekben erősödik meg, melyek ki tudták vonni magukat az univerzális civilizáció nyomása alól

Számos olyan alkotót megemlíthetünk, akik ezzel a fajta stratégiával közelítenek a hely és építészet felé. Többek között John Utzon Dániában, Alvaro Siza Portugáliában, Ausztira Vorarlberg tartományának építészeti, mint Bernarndo Bade, Marte und Marte építésziroda, Andreas Cukrowicz és Anton Nachbaur építészpáros, Japánban Tadao Ando, Svájcban Peter Zumthor. Hasonló törekvéseket figyelhetünk meg a cseh és szlovén kortárs építészetében is, Erdélyben Köllő Miklós vezette építészirodában, valamint Órség-Vendvidék területén U. Nagy Gábor munkásságában.

A kritikai regionalizmus kritikája

Ha tehát a kritikai regionalizmusról beszélünk, egyfajta szintézisre való törekvésről kell szólnunk a kortárs, univerzális folyamatokra reflektáló, de azt helyi szinten integráló építészetben. Ebben a megközelítésben irányzat helyett sokkal inkább gondolkodásmódot, filozófiát jelent. Mivel minden hely különböző, nehéz jól körülhatárolható, általános jellegzetességekről beszélni. A fent említett topográfia, kontextus, helyi klíma és fényviszonyok, tektonika, vizualitás és taktilitás által létrejövő „hely-forma” mindig egyedi lesz. De kérdés, hogy más fogalmak is fontossá válhatnak egy

---

⁵ Paul Ricoeur: Univerzális civilizáció és nemzeti kultúrák, 1961. Idézi: Frampton, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. (2, bővített kiadás) Terc Kiadó, Budapest 2009, pp. 412.

adott régió karakterében? Meghatározó tényező lehet a hely kulturális emlékezete, a történeti kontextus megismerésén túl a társadalom mélyebb viszonyrendszerének sajátosságai, annak életformája, kultúrája.

Fel kell tenni továbbá azt a nehéz kérdést is, vajon az építész rendelkezik-e megfelelő önismerettel, hogy a hely értékeit magán átszűrve érvényes reflexiót tudjon adni? Mint ahogy arra Balog Ádám, Kortalanság, modernitás, mértékletesség című írásában is felhívja a figyelmet, a szubjektivitás jelentős tényezője lehet annak, hogy az építészek egy adott területről milyen hatásokra reflektálnak, milyen kötődési pontokat találnak maguk és a hely között. A hely szülöttje biztosan egészen más módon viszonyul az építészethez, mint a kívülről érkező. Úgy gondolom mindegyik megközelítés adhat érvényes, illetve autentikus választ, de nehéz megmondani, hogy van-e objektív mérőrendszer, amellyel biztosan megállapíthatjuk egy építészeti beavatkozásról, hogy a hely lényegi elemeit magába szívta, vagy csupán a hely benyomások utánérzéséről van-e szó.

A későbbiekben elemzett burgenlandi épületek esetében gyakran felmerült bennem a kérdés, vajon az építészek a hely milyen jellemzőit tartották fontosnak? Mindazonáltal az én meglátásom is egy szubjektív szűrőn keresztül halad át, nem biztos, hogy a helyről való ismereteim alapján ezt magabiztosan meg tudom ítélni. Azt viszont egyértelműen megállapíthatom, hogy míg Zumthor, Siza, Köllő, vagy U. Nagy esetén egyértelmű a hellyel való kapcsolat, Burgenland esetében ez kevésbé érezhető. Mondhatnánk azt, hogy ez annak köszönhető, hogy a tartomány nem rendelkezik egy svájci vagy erdélyi unikális topográfiával, vagy egységes múlttal – de úgy vélem, a regionalizmus építésze csak akkor fogadható el érvényes válaszként a globalizáció és változó világkép kérdéseire, ha nem csupán egy bizonyos típusú helyre (leegyszerűsítve: idilli tájakra)

képes értéket teremteni. Paradox helyzet áll elő: a „helytől független helytől függő” építészetről kellene beszélni.

A helyhez való szubjektív megközelítést alapesetben jónak találom, és úgy gondolom a kritikai regionalizmus eredményessége pontosan abban rejlik, hogy nem ad egzakt definíciót, csupán egy gondolkodásmódot sugall. Az egyéni látásmód nélkül hamar kiüresedne és unalmas egyformaságba süllyedhetne. Az alkotó szerepét viszont nem értékelhetjük nagyobbra a hely szelleménél, mert hamar formai másolásba billenhet át az építészet. Minden alkotónak a saját kapcsolatát kell kiépítenie a hellyel, a létrejövő alkotás pedig csak az adott helyen az adott alkotó által lesz érvényes.

Kritikai regionalizmus a kutatási helyszíneken

A kutatási helyszínek jellemzői és kihívásai okot adnak arra, hogy az építészeti válaszokat regionális megközelítésben keressük.

Burgenland esetében felmerül a kérdés, vajon egy történetileg nem egységes régióban nem ellentmondásos regionális építészetre hivatkozni? Úgy gondolom, hogy pont emiatt kellene megkeresni azokat a fogódzópontokat, melyek a korábbi önálló területek (a három vármegyerész) finomságait megőrzik, de képesek az új egység identitását is létrehozni. Másféle megközelítésben az őrségi tájegység egyes területei között is számos eltérés figyelhető meg, Vendvidék és a történeti Őrség például más településstruktúrákat, építési módokat használt, kultúrájukban, nyelvhasználatukban is különböző volt, a közeli szomszédság ellenére. Ezzel együtt mégis létezik egyfajta kapcsolat Őrség és Vendvidékközött, aminek legszembeütőbb példája a tájhasználat, a természethez való viszony.

A három terület közös vizsgálatára ez ad okot: az itt élők kultúráját, építkezési módját a környezettel való összeköttetés és a határhelyzetből következő kultúratalálkozásokkal szembeni zártság alakította.

A táj, mint építészet

Ha közelebb hajolunk a vizsgált területhez, hamar észrevehetjük, hogy sok épület, épületegyüttes izgalmas, érdekes. Nem azért, mert magasszintű építészeti minőséget hoztak létre az itt élők – ez tulajdonképpen egy primer, archaikus építészeti kultúra volt. A legnagyobb építészeti tett maga a táj, amilyenné a tájat formálták sok száz éve alatt. Ahogy U. Nagy Gábor egyik beszélgetés során fogalmazott: „Volt egy olyan hihetetlen intenzív szellemi aurája, ami nem egy élő aura volt, hanem maga a kultúra, amit a táj magába sűrített.”⁶

A táj alakulása nem egy tervezett és tudatos folyamat eredménye volt, hanem mindig az aktuális használatot követte. Ennek következtében egy mozaikos tájszerkezet jött létre, nyitott terek (mezők, ligetek, kaszálók), fasorok, -csoportok különféle térhatásokat idéztek elő, melyekbe az épületek, épületegyüttesek sokféleképpen jelentek meg, a településszerkezet sajátos módon alakulhatott. Ez a táj azonban csak akkor maradhat életképes, ha abban egy élő közösség van, mely használja, ápolja, fenntartja. A terekkel dolgozó, tereket létrehozó építész számára különösen inspiratív lehet a természetben megjelenő tér-alkotások. Még ha létrejöttében kiemelt szerepe volt az embernek, van egyfajta szervesség benne, amely természetesen és autentikusan született meg.

---

⁶ U. NAGY Gábor – JANESCH Péter: *Órházak – beszélgetés az Órségről U. Nagy Gáborral*. Budapest, 2023.

U. NAGY GÁBOR ÉPÍTÉSZETE

Őrség és Vendvidék kortárs építészetét vizsgálva U. Nagy Gábor alkotói tevékenységét tekinthetjük iránymutatónak. Szinte kizárólag ebben a régióban tevékenykedik, több évtizedes munkája során a hely, a táj, a kultúra, az épített környezet és a közösség gondos megfigyelése által szűrte le építészetének meghatározó elemit. Építészetében azokat a megoldásokat keresi, melyek a helyénvaló és ökonomikus jelleget meg tudják őrizni. Véleménye szerint az építészet nem egy eszme követését, hanem a belső összefüggések megértésén alapuló valódi lényeg kibontását jelenti.

U. Nagy Gábor diplomáját 1981-ben szerezte a Budapesti Műszaki Egyetemen. Pályáját az Általános Épülettervező Vállalatnál (ÁÉTV), Varga Levente műtermében kezdte, majd 1986-ban Tomay Tamással önálló műtermet indítottak. 1991-ben Budapestről az Őrségbe költözött.

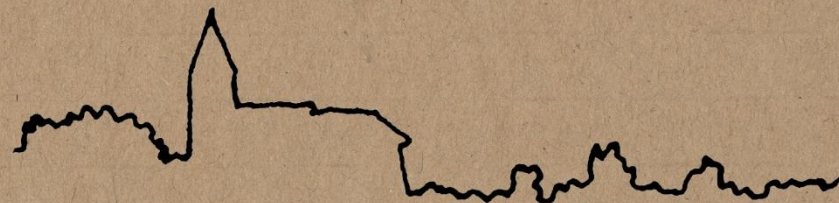
Ybl és Kós Károly-díjas építész, aki a kortárs magyar építészet egyik legismertebb, sokak számára példaképnek tekintett személyisége. Közel másfél évtizede oktat egyetemeken, jelenleg a győri Széchenyi István Egyetem Művészeti Karán, a Design Tanszék tanszékvezetője.

Közelebbi ismereteket az Őrségről az 1980-as évek közepétől szerzett: a Mesteriskola idején kezdett lejárni a térségbe, később Őriszentpéteren vásárolt egy kerített portát, abból a célból, hogy a rendszeres és egyre hosszabb idejű lejárások alkalmával legyen hova megérkezni. A vidék olyan hatással volt rá, hogy végleg ide költözött, jelenleg Orfaluban lakik.

Utazásai során bejárta és megismerte az egész környéket. Feltérképezte ezt (az akkori országhoz képest) külön világot melyben minden egyes porta maga is külön világot jelentett,

mindegyiknek megvolt az egyedi aurája. A házakat gyakran elnevezték, és az embereket, a sok hasonló hangzású családnév megkülönböztetése miatt a házneveken szólították.

A háborítatlan környezet, a táj gazdagsága szellemi értelemben is inspiráló volt, kisebb gondolkodó körök alakultak, ahol hamar szóba került a táj sérülékenysége és kitettsége. Janesch Péter és Janáky István szellemi műhelyeket tervezett a vidékre (Őrházak), mely végül sajnos nem valósult meg. Már a 80-as években lehetett látni, hogy egyre több fiatal hagyja el a területet, így felmerült az a kérdés hogyan lehetne fenntarthatóvá tenni a tájstruktúrát. A későbbiekben ezek a folyamatok még jobban felerősödtek, az építészet eszközeivel az előjelét megfordítani nem lehetett, de közben mégis kiérlelt egy hatással bíró reakciót.

Mit talált U. Nagy Gábor az Őrségben?

Az Őrség és Vendvidék különleges atmoszférájához hozzátartozik egyedi klímája. Ez a szubalpin klíma teszi lehetővé a gazdag vegetációt. A föld mezőgazdasági művelésre (gabona vagy szőlő termesztésre) kevésbé alkalmas, értéke 4-5 aranykorona egy holdra nézve (összehasonlításként az alföldi termőterületeké 40-50). Mivel a talaj alsó rétege agyagos, felszín közeli vizek jellemzőek (lápos területeket eredményezve), melyek tovább fokozzák az élővilág sokféleségét és egyediségét. Az itt elszórtan élő 15-20 ezer ember évszázadokra visszamenőleg az állattartásból (szürkemarha) tartotta fenn magát, a legelőket emiatt kaszálták. A 19. századig rideg állattartás volt jellemző, télen a kerített ház udvarába beterelték az állatokat, de az emberek jellemzően a szabadban töltötték az idejüket.

Építkezésre alkalmas kő szinte egyáltalán nincs a környéken. A lakóépületek leggyakrabban fából vagy vert falból készültek egészen a 20. századig. Mária Terézia erdőrendtartásról szóló 1769-es rendelete után a területen élők engedéllyel vághatták ki a fákat építkezés céljából, és elsősorban a városi építkezésekre termelték ki az erdőkből. Ennek következményeként nem terjedt el a fából való építkezés. Boronafalú házakat mégis találni a vidéken, az Őrségben az úgynevezett álló borona jelent meg, és részben bontott fából, kevés új fa felhasználásával építettek új házat.

Az 1867-es kiegyezés után a terület megnyílt és fellendült a kereskedelem az Őrség és a stájer vidékek között. Ekkoriban jelent meg a téглаépítés elsősorban az állattartás épületeinél. A lakóházak esetében csak a 19.-20. század fordulóján jelent meg a téгла használata. Mivel ennek a környéken nem volt hagyománya, ezért északolasz vándor téglavetők, illetve stájer építőmesterek közvetítésével került be a helyi építkezési kultúrába. Ez magával

hozta a stájer vidékek építészeti formáit, megjelent a kódisállásos épülettípus. Ennek a háznak a bejárata előtt egy ki előépítmény van, melynek három oldala nyitott, de tetővel fedett. Kezdetben két oszlop és ív tartotta az előtetőt, később 3-4 oszlopos típusok is megjelentek. Alaprajzi elrendezése egyszerű formában egy háromosztatú házhoz hasonlít, középen konyha, előtte pitvarral, melyből két oldalról szoba, illetve kamra (esetleg még egy szoba) nyílt. Az alaprajznak és kódisállásnak megfigyelhető egy evolúciós formája, amikor a kódisállás mérete megnő, és a szobák száma bővül. A kéttablakos háztól így érkeztünk meg a háromablakoshoz, ahol a szélesebb, nagyobb szoba mellett megjelent egy kisebb, középen konyha, előtte pitvar helyzetben egy előszoba és a kódisállás. Hátrafelé kamra és később még egy szoba tette teljessé ezt a fejlődési folyamatot.

Ez az épülettípus szépen betagozódott abba a portaelrendezésbe, ami a környéken jellemző volt. Az első portaelrendezések az ún. kerített házak voltak. (pl. Pityerszer, zsoldos porta). Ebből a háztípusból lett a kerített porta elrendezés, ahol az épületek már nem épültek össze, de egy viszonylag zárt udvart hoztak létre, a lakóházzal, állattartás épületeivel, (pajtaistálló), és egyéb melléképületekkel (köztük az Őrségre jellemző kástuval, aminek sokféle típusa alakult ki és élelmiszertárolás volt a funkciója).

A kódisállás, mint „idegen” építészeti elem képes volt úgy beintegrálódni, hogy a kerített udvaros elrendezést és a tájszerkezetet nem dúlta szét. Vendvidék esetében kevésbé volt jellemző az új háztípus, mert szegényebb volt a vidék. Itt a nagyon tiszta, egyszerű, archaikus formákból összerakott épületegyüttesek voltak jellemzőek.

A századforduló kereskedelmi nyitása nemcsak a téглаépítészetben és új háztípusban jelentett újítást. Megjelentek az épületeken a

történeti építészetből vett elemek (párkányok, osztópárkányok, lábzatok, az ablak körüli keretezések, faltagoló lizénák), melyek mindig az adott építőmester felkészültségét, arányérzékét mutatták. Érdemes megemlíteni még a pajtaistállót, mely a térség egyik jellegzetes épülettípusa. Mindegyik picit más, de valóban típuszerűen épültek. Egy része istállóként működött, mely előtt tornácrészt találunk, a másik része szénatároló volt. A pajta földemének egy része jellemzően boltozott (poroszsüveg boltozat), részben pedig nyitott volt.

U. Nagy Gábor két részre bontja az épített örökséget: a 19. század előtti időszak („archaikus” kor), amit például a pityerszeri népi műemlékegyüttes házai esetében látunk, a másik a 19. század végén megjelent épített örökség. A két típus között olyan megállapításra jut, hogy a kódissállásos házak evolúciója teljesen kiforrtta magát, továbbfejlesztése nem folytatható. A 20. század feléig ez a fajta házforma kielégítette minden szükségletet abban az életformában, ahol a családok az állattartással, erdőgazdálkodással és más mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkoztak. Ez a létforma teljesen önfenntartó volt, mindent meg tudtak termelni, ami szükséges volt a megélhetéshez, élethez, a fiatalok jövőjéhez, építkezéshez, a szerény életvitelhez.

Ez az életforma a 20. század közepétől kezdve szép lassan átalakult (sőt a folyamat korábban elkezdődött, amikor a rideg állattartásról az istállózó állattartásra tértek át), új funkciók jelentek meg. A kérdés adott volt: hogyan lehet a történeti épülettípusokat az új igényekkel összeilleszteni?

A válasz a 20. század végi kinyílásnak köszönhetően sok esetben idegen formák megjelenését jelentette. A megjelenő új elemeket már nem egy élő kultúra fogadta magába, hanem az előregedéssel és elmaradottsággal küszködő társadalom, gyors megoldási

lehetőségeket keresve. Ezzel szemben U. Nagy Gábor a 19. század előtti háztípus újbóli felfedezésében látta a megoldást.

A megváltozott életforma esetén az emberek sokkal inkább a házban élnek (de a természettel való kapcsolat gyakran jelentős igény maradt) és egy sokkal tagoltabb, összetettebb térstruktúra a megfelelő. Régen nem volt gyerekszoba, fürdő, nappali, étkező, dolgozószoba, ma sokkal differenciáltabb térstruktúrákban élünk. U. Nagy Gábor úgy értékeli, hogy a kódissállásos házban az összetettebb térstruktúra nem fér el, anélkül, hogy az eredeti épület aránya, funkciós rendje ne sérüljön. Ezért lett az a fajta archaikusabb térstruktúra az ihletőforrása, ami egy-két helyiségből álló lakóteret jelentett, de benne rejtett a folytathatóság lehetősége is. Ez többféle, szabadabb alaprajzi elrendezést tesz lehetővé, akár kerített vagy hajlított ház formájában. Másrészt lehetővé tesz olyan fedett nyitott terek létrejöttét, melyek nemcsak a téri minőségeket differenciálják, hanem klimatizáló hatással is jelentkeznek.

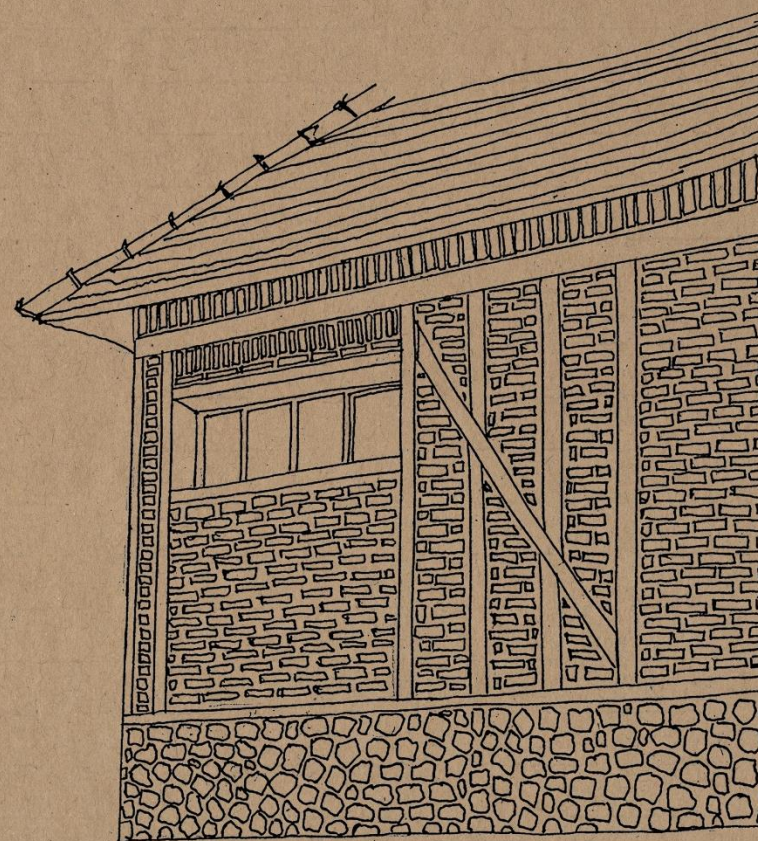
Változó szerkezetek

U. Nagy Gábor épületeinek szerkezeteinek vizsgálatakor feltűnő, hogy a kézműves jellegű építést idővel felváltotta (kiegészítette) az előregyártott szerkezetek használata. Ez a változás több alkotói megközelítésre, időszakra enged következtetni. Ez azonban nem az építészeti hozzáállás megváltozását jelenti, hanem azt a finom párhuzamot, amely a változó lehetőségek és igények, valamint a helyénvalóság és az ökonomikus viselkedés között áll.

Anyaghasználat

Az Őrségben nemcsak a tájjal, a környezettel volt intenzív viszony, de az anyagok használatában is magas szintű volt a gondosság. Ma a megváltozott életforma vagy a rendelkezésre álló nyersanyagok miatt új anyagok megjelenésével is számolnunk kell. A nagyobb üvegfelület megjelenésére az ad okot, hogy ugyan bent élünk a házban, de szeretnénk átélni a környezetünket.

„Másképp élünk és más a viszonyunk a környezetünkhöz, és ennek meg kell jelennie az építészetünkben is” – vallja U. Nagy Gábor – „az építészet annak a megtestesülése, ami az életforma, az embernek a viszonya a világhoz, a környezethez, és annak működéséhez. Abszolút organikus dolognak érzem az építészetet, mint ahogy a csiga növeszti a házát, belülről kell megszülessen, nem kívülről.”⁷

⁷ U. NAGY Gábor: *Hagyomány és modernitás - az Őrség és a Vendvidék építésze.* Előadás. Őriszentpéter, 2023.

Hagyományok

Mit tanulhatunk elődeinktől? Fel kell ismernünk, hogy egyik legnagyobb problémánk környezetünk erodálása a hozott idegen minták miatt, és hogy nem ökonomikusan viselkedünk (azaz nem abból építünk, ami a legkézenfekvőbb helyi forrás. A régi kor embere annyit épített, amennyire valóban szüksége volt, az elbontott anyagokat pedig újra felhasználta. Ma jelen van a túlépítés és aránytalanság, sok megmenthető, élhető épületet bontunk le.

Két oldalról közelíthetjük meg egy épület értékét: mint tárgyi érték, illetve mint tudásbeli érték, ami létrehozta az épületet. Ma gyakran csak a tárgyat védjük.

Ha a hagyományról beszélünk, nem valaminek a megőrzéséről kell gondoskodni, hanem valami átadásáról. Az eredeti tradíció szó tradere, traditum = átad igéből származik. Mit lehet továbbadni? Szemléletet, tudást, készséget. Az örökséget megőrizhetjük, a hagyományt ellenben művelni kell, folyamatosan életben tartani és továbbadni, mert abból születnek a tárgyak, a szellemi kultúra eredményei.

Az Őrségben teljesen organikusan alakult az építészet. Azonos volt saját magával, az életformával, a környezettel, a tájjal és olyan értelemben volt hagyományos, hogy amikor egy fiatalember odáig jutott, hogy építsen magának egy házat, pontosan tudta, mit kell tennie. Nem volt kérdés, nem kellett hozzá tervező, építész. Megvolt az a tudása, hogy hogyan hozza létre, és hogyan tartja fenn mindazt, ami a környezetemben van.

Amikor U. Nagy Gábor elkezdett tervezni az Őrségben, hamar rájött, hogy ez a fajta tudás elveszett. Nem a tervező hiányzik, hanem valaki, aki vezesse az építkezés menetét. Amikor erre rájött, elkezdett házakat építeni, nem építési vállalkozóként, hanem mint

aki magának tervezi a házakat. Ez a fajta gondosság úgy gondolom építészetének lényege. Beszélhetünk a helyhez illő anyaghasználatról, szerkezetekről, még akár formákról és arányokról is, de a hely igazi építészeti hagyománya ez: a zsigerekben meglapuló készségekből megalkotni az épületet, önmagunk által, de az elődök tudásával.

Ma az építészetre az jellemző, hogy nagyon bonyolult rendszereket használ. Kifinomult és sokat tudó szerkezeteket használunk, melyeknek a bonyolultsága, kitettsége, szervizigénye, élettartama a költségek jelentős részét felemésztik. A konstrukciók mögött bonyolult mérnöki, épületfizikai és szimulációs tervezési folyamatok vannak, amellyel a parasztember nem rendelkezett, de az évszázados tapasztalatokból kiérlelődött ez a tudása. Ma ezt a tudást, örökséget kellene újra felismerni és jelenkorunkba adaptálni, hogy sikeresen megküzdjünk változó világunk kihívásaival.

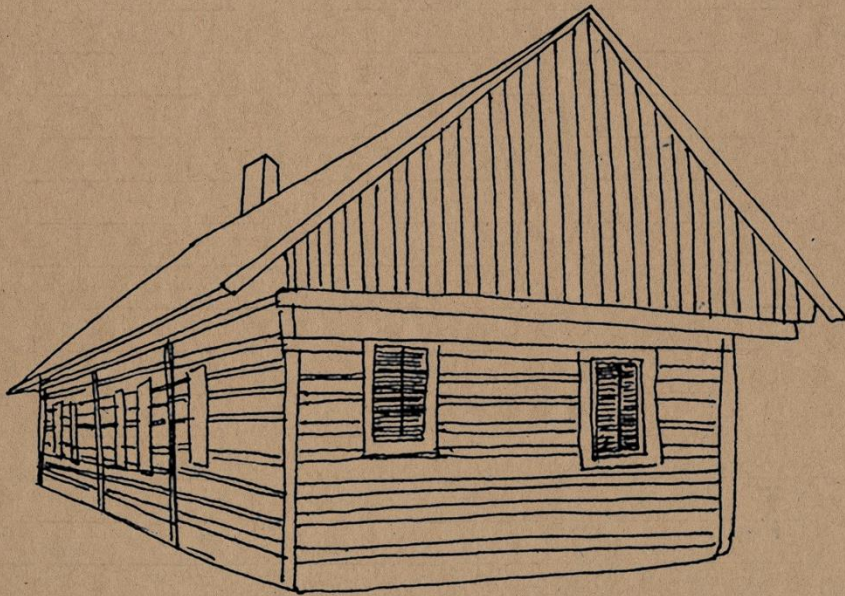

Épületpéldák

U. Nagy Gábor: Boronaház, Felsőszölnök-Hampóvölgy, 1997

Az erdőben megbújó idilli „L” alaprajzú ház U. Nagy Gábor korai munkái közül való. A ház egyik része téglá, a másik fele borona fallal készült. Munkái során az építkezésben is részt vett olyan fiatalemberekkel, akiknek a zsigereikben megvoltak azok a készségek, hogy mindenhez gyakorlatiasan tudtak hozzányúlni. A boronafal alkalmazása később nem vált meghatározóvá U. Nagy építészetében, de maga a létrejövő térstruktúra, a két épületrész közötti fedett nyitott rész, ami az egymásba metsző tömegek által kialakult közösségi teret hozza létre későbbi munkáiban is megfigyelhető.

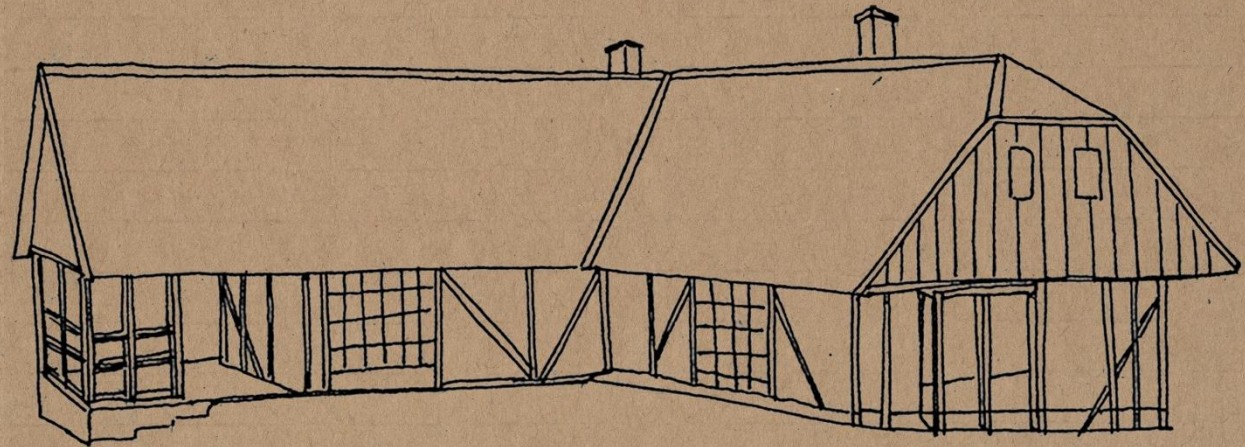

4.kép U. Nagy Gábor: Boronaház, Felsőszölnök-Hampóvölgy, 1997 (fotó: Farkas Dániel)

U. Nagy Gábor: Családi ház, Kétvölgy, 2000

A 2000-es években jellemző a környékről származó bontott anyagok használata. Több épülete is felhasználja azt a szerkesztési technikát, amit a faváz és a téglakitöltés jelent. A szerkezeten jól tetten érhető a tektonikus hierarchia. Nem kerülnek rá olyan architektúrális rétegek, amelyek nem azt jelentik, amik valójában. A homlokzaton megjelenő oszlopok, merevítések nem ornamentelek, hanem a tartószerkezet erőjátékának pontos leképezései. Az eresztornácszerű túlnyúlása is a szerkesztésből következik, mely egyben funkciót is kap. Az anyaghasználatnál kiemelt szerepű a gazdaságosság: ebben az időben ezek voltak a legkönnyebben és legolcsóbban elérhető helyi anyagok és különösebb szaktudást nem igényelt a velük való munka. Mivel az épület nem formákat követ, így nem főszereplővé, hanem a táj szerves részévé válhat. Ezek a gondolatok az ekkoriban épült lakóházak esetében jól végigkövethetők, de mindegyik esetben érlelődött is koncepció, az adott helyhez való alkalmazkodás.

5.kép U. Nagy Gábor: Családi ház, Kétvölgy, 2000

U. Nagy Gábor: Családi ház, Szentgotthárd-Zsidavölgy, 2001

A lejtős terepen épült félnyeregetetős ház nagyrészt fából készült, de nem az előbbiekhöz hasonló, kontyolt, nyeregetetős, cserépfedéses típus jelenik meg és nem is a tektonikus hierarchia az uralkodó. Inkább mondható kortárs elemeket használó épületnek. A kapcsolatot a korábbi épületekkel a szerkesztésmód és a gondolatiság jelenti, a hely adottságaira reflektál mindegyik esetben. Az épület megformálásnak és anyaghasználatának gondossága és a lejtős helyszín adta sajátosságok vezérelték a terv alakulását.

6. kép U. Nagy Gábor: Családi ház, Szentgotthárd-Zsidavölgy, 2001

U. Nagy Gábor: Táncpajta, Óriszentpéter, 2012 bővítésbővítés: 2019

A 2010-es években fordulópontra következett be a munkaerőhiány egyre jelentősebb lett és a bontott anyagok megdrágultak. Az eredeti koncepció, az ökonomikus elv szerinti, mindig a helyben fellelhető leggazdaságosabb anyagok és technológiák általi építés változtatást követelt. U. Nagy Gábor az előregyártott faelemekkel dolgozó építészettel fordult. Ez ekkor gazdaságos volt, hiszen az előregyártás révén a helyszíni munka költségei is jelentősen csökkentek.

Egy meglévő pajta bővítése során láthatjuk ennek mintaszerű alkalmazását. A régi pajtához egy előregyártott faszervezetű „üvegdoboz” épült, ami tulajdonképpen egy lugast mintáz. A meglévő és új épület találkozási pontja az épülettömegek finom elhangolása hozza létre a közösségi teret. A szerkezeti rendszer is szervesen folytatódik az újban, a pajta poroszsüveg fődémgerendáinak ritmusa ismétlődik a rétegelt-ragasztott fatartók esetében.

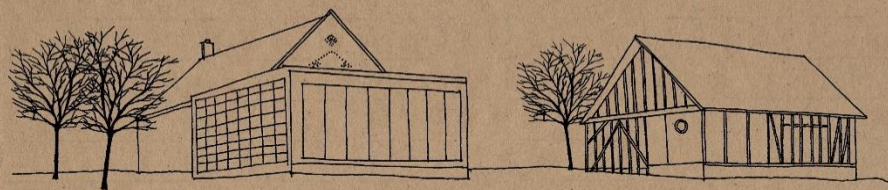
A hellyel való együtt gondolkodással együtt jár az anyagok, szerkezetek legoptimálisabb felhasználási módja. Itt is a folyamatot egészében figyeli. A gazdaságosság (ökonomikus építés) nem a kivitelezés során legolcsóbb megoldást jelenti: figyelembe veszi az építési időt, az időtállóságot vagy a karbantartás költségeit is.

Ez a fajta több dimenzió (tér, hely, idő, közösség-társadalom) való átszűrés teremt meg annak lehetőségét, hogy az építészeti fenntartható legyen, ugyanakkor kifejezőerejéből ne veszítsen.

A Táncpajta esetében meg kell említeni az építészeti közösségformáló erejét. U. Nagy Gábor életében folyamatosan

változott az a szerepkör, amit építészként vállalt. Első önálló épületeinél sokkal hangsúlyosabb az építő-kivitelező szerep, ami később a tervezés irányába tolódik, de ugyanakkor felismerhetjük a tudását átadni akaró elméletalkotót és a közösség számára mintát jelentő egyént. A Pajta Bisztró 2019-es bővítése egyszerre kommunikál és kontrasztál a meglévővel: arányaiban és fém szerkezetében különböző, de hasonlóan eltoltt kubus csatlakozik a meglévő épülethez. Az épület szerepköre is megváltozik: míg a táncpajta a helyi közösség számára készül, az újabb bővítés egyértelműen nyit a szélesebb közönség felé.

U. Nagy Gábor kísérletet tesz arra, hogy mai világunkban a globalizáció és fogyasztói igények ellenére ne egy terméket hozzon létre, hanem a helyi hagyományait képes átadni és a közösség számára élővé tenni.

7. kép U. Nagy Gábor: Táncpajta, Óriszentpéter, 2012 bővítésbővítés: 2019 (fotó: Farkas Dániel)

Burgenland kortárs építésze

A határ túloldalán Burgenland a 20. század közepén gazdaságilag hasonló helyzetben volt, mint Őrség és Vendvidék. A tartományt a falvak vidékének is szokták nevezni – a terület bemutatásánál már utaltam, hogy nagyrészt 2000 fő alatti települések alkotják. Otto Kapfinger így jellemezte a vidéket: „Az 1945 utáni évtizedekben Európa legnyugatibb sztyepptavának vidéke a visszamaradott határvidék képét viselte magán – romantikus környezet, öregedő falvak, amik menthetetlenül a gazdasági és társadalmi struktúraváltás érzéketlen modernizálódásának vannak kitéve.”⁸ Új épületeket ebben a korszakban nemigen lehetett találni, melyek minőségben és karakterben a hely hagyományait tudták volna folytatni. Kihívást jelentett a történelmi és tájjellegű primer és nagyon sérülékeny építészet megóvása is.

Az 1960-as években kezd magára találni a hely és tud kiemelkedő épületeket felmutatni. Ezeket a nagyobb városok (Bécs, Graz) építészirodái tervezik, mely kezdeményezések nem találnak visszhangra. Kiemelkedő Roland Rainer szentmargitbányai nyaralóépülete, amely érzékenyen és újszerűen képes a tájban megjeleníteni. Azonban ez az épület Rainer építészetén belül is kivételesnek mondható.

Az 1970-es és '80-as években főleg településtervezési intézkedések domináltak, melyek során új negyedek, településközpontok és közterek jöttek létre vagy újultak meg. Fontos lépés volt a szakma és a lakosság közötti párbeszéd elősegítése (az Architektur Raum Burgenland fórum létrejötte).

Az 1990-es években a magyarországi rendszerváltozás és 1995-ben Ausztria Európai Unióhoz való csatlakozása (és később Magyarországé is) sokat lendített a terület gazdasági fejlődésén. Ezekben az években a tartomány éves gazdasági növekedése az országos átlag felett volt. Mindez az építészetre is hatással volt. Úgy látom, a régió fő célja a gazdasági fejlődés volt, nem pedig a helyi karakter, identitás megtalálása (vagy megőrzése). Ez jelentősen befolyásolta az építészeti hozzáállást is. (Izgalmas példa a Pichler & Traupmann építésziroda által tervezett Landwirtschaftliche Fachschule (Mezőgazdasági Szakiskola) lovagló pályája Güssingben (2015), melyen a mérnöki gondolkodás kerül előtérbe, de érzékenyen jelenik meg környezetében.) A helyiekben megvan az igény, hogy a megújulás a régi falusi struktúrából fejlődjön ki. Otto Kapfinger ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy építetők és tervezők igényei csak kivételes esetben vannak egy szinten. Véleménye szerint az itteni társadalom még nem áll készen egy nagyobb mértékű együttműködésre. Viszont be kell látni, hogy az új funkciók új épülettípusai, illetve formái, anyaghasználata és a helyi hagyományok közötti ellentét szintetizálása nem mindig tud megvalósulni.

Különös megállapítást tesz Klaus-Jürgen Bauer: ha érdekes épületet szeretnénk látni Burgenlandban, keresgélni kell, mint a gombát. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem is léteznének ilyenek. Klaus-Jürgen Bauer „érdekes” épületek alatt egy olyan nemzetközi színvonalat képviselő kortárs építészetet ért, melynek peremfeltétele a klimatikus, gazdasági és történelmi viszonyoktól független és a civilizált nyugati világon mindenütt egyformák. Említést tesz a regionális szemléletről, de belátja, hogy az új

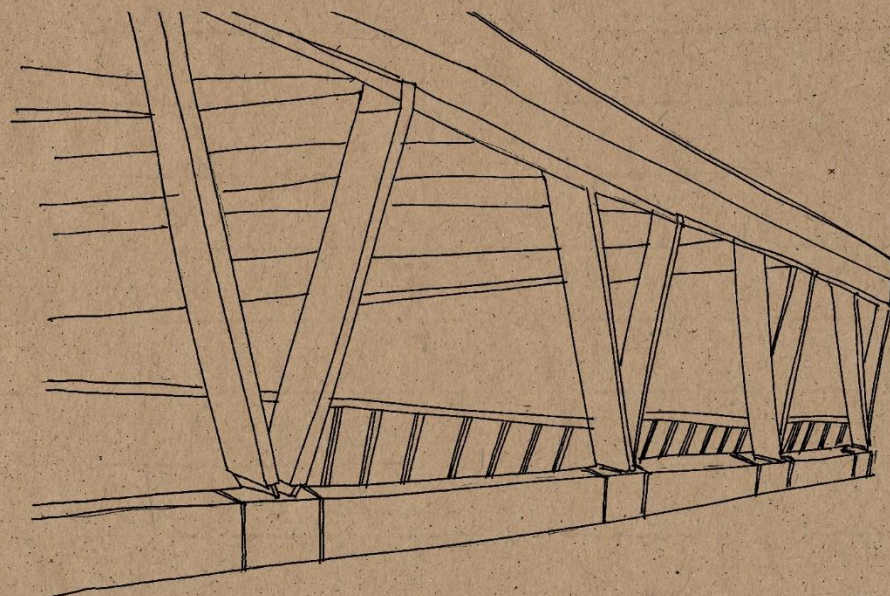
---

⁸ KAPFINGER, Otto: *Neue Architektur in Burgenland und Westungan*. Salzburg: Verlag Anton Pustet, 2004.

épületek közül „némelyek a történelmi településképhez kötődnek, némelyek nem. Némelyek kifejezetten kontextusba helyezettek, mások további magyarázat nélkül nem olvashatók egyértelműen.”⁹

A 2000-es évek közepétől a határ két oldala közötti kulturális kapcsolatok felélénkültek. Ezek a folyamatok a 2010-es évek végén veszítettek lendületükből. Ha a két területet, az Őrség, Vendvidék és Burgenland tartományt összehasonlítjuk, észre kell venni azt a jelentős különbséget, ami a gazdasági helyzetben jelentkezik. Ausztria vidékfejlesztési politikájának köszönhetően a vidék erős alapokat tud teremteni egy minőségi építészet kibontakozásához, így mindenképpen van esély rá, hogy a területen karakteres és jelentős építészet jöjjön létre. Ezzel szemben a magyarországi helyzetben az építészet eszközeivel igyekeztek fenntartani egy kultúrát, egy gazdasági működést, ami önmagában reménytelen vállalkozás volt, de ezzel együtt ki tudott bontakozni a helyi kultúrából egy olyan építészet, mely ugyanakkor képes volt kortárs nyelven is szólni.

---

⁹ KAPFINGER, Otto: *Neue Architektur in Burgenland und Westungarn*. Salzburg: Verlag Anton Pustet, 2004.

8. kép Pichler & Traupmann: Landwirtschaftliche Fachschule, Güssing, 2015 (fotó: Farkas Dániel)

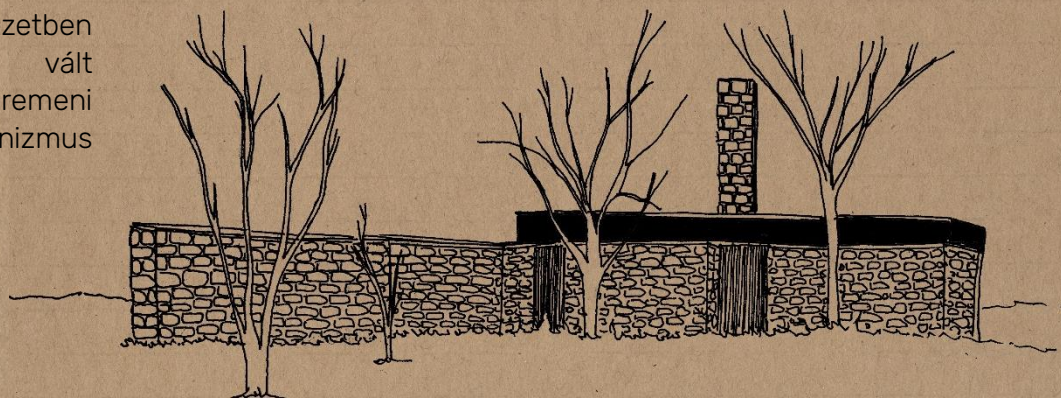

Sommerhaus, Roland Rainer, Sankt Margarethen im Burgenland, Austria, 1957

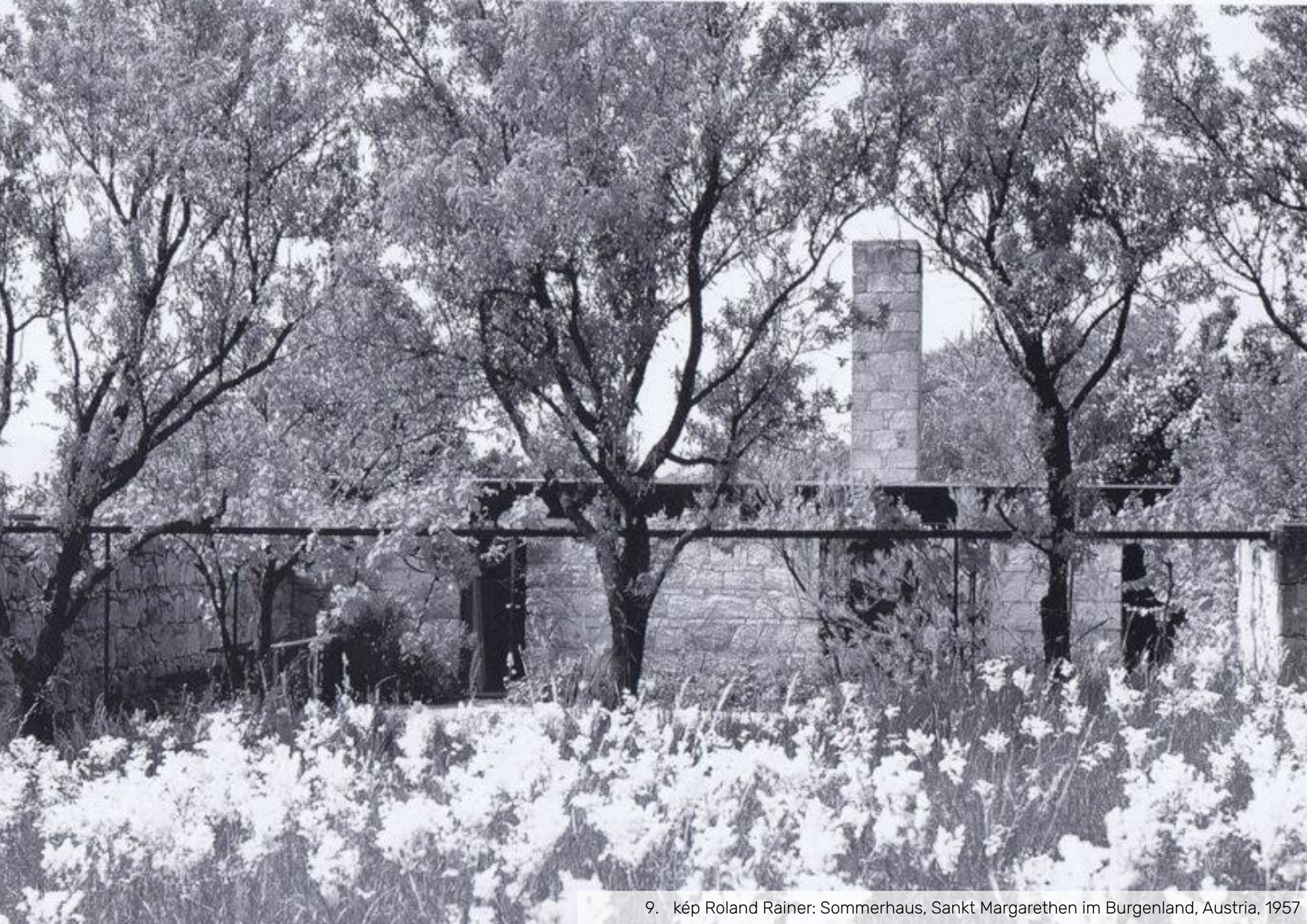
Bár ez az épület 1957-ben készült, véleményem szerint fontos előzménye a Burgenlandban megjelenő regionális gondolkodásnak. A '60-as években ez a fajta gondolkodás még nem talált visszhangra, elveiben megelőzi korát. A nyaraló a római kori kőbánya közelében a domboldalon épült. Anyaghasználatában a helyi kézzel faragott mézshomokkő köszön vissza. A hosszúkás szinte ablaktalan épület részeit szőlővel borított pergolák kötik össze. Egészen belesimul a tájba, alig hasonlít házra, inkább kerti falra emlékeztet, vidéki hangulatot árasztva a mandulafákkal szegélyezett réten.

A belső tér is meglehetősen puritán, víz és villany csak a konyhában és a fürdőszobában van. A ház a lehető legvisszafogottabban jelenik meg a tájban, kívülről zárt, belülről tárja fel minden gazdagságát, mely egyszerű szerkesztettségében rejlik. Ez a fajta tartózkodó megjelenés lehetőséget teremt a természethez való kötődés személyes megélésére.

Szép párhuzamot jelent U. nagy Gábor épületeivel. Itt ugyan egy másfajta helyi anyag dominál, de ez pontosan az ökonomikus építészeti gondolkodásnak köszönhető. Ugyanakkor Roland Rainer életművében inkább a nagyobb léptékű, városi környezetben megvalósuló épületek és szerkezeti gondolkodás vált meghatározóvá. Különösen szembetűnő ez a bécsi vagy bremeni városházák esetében, melyek inkább köthetők a modernizmus irányzatához, mint a regionális gondolkodáshoz.

9. kép Roland Rainer: Sommerhaus, Sankt Margarethen im Burgenland, Austria, 1957

Haus unter Bäumen, Stefan Tenhalter, Eisenstadt, 1996

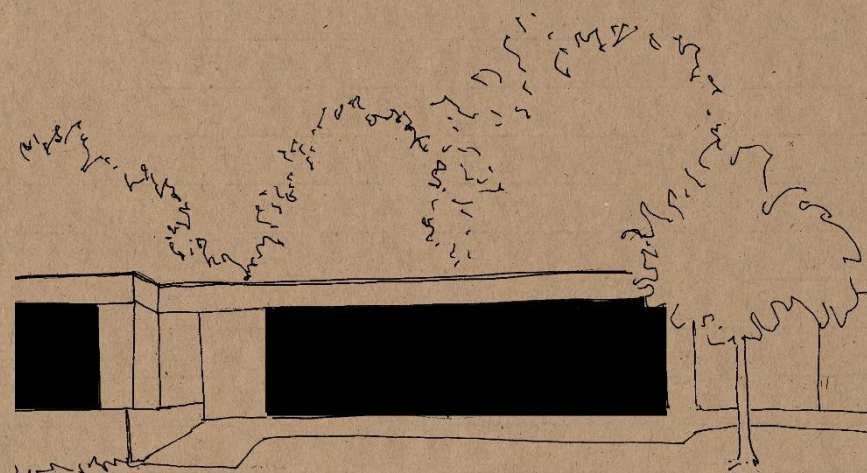
A grazi születésű, de Bécsben dolgozó építész, Stefan Halter nem a modernizmus felől közelítette meg az építészetet. Munkáinak középpontjában a meglévő épületek revitalizálása és átalakítása áll. Hasonló gondolatok köszönnek vissza nála, ami a nagyjából vele egyidős U. Nagy Gábor esetében: a meglévő épületekben meglátja az értéket és ezek továbbalakításában és újraértelmezésében gondolkodik.

„Hogyan építsünk házat egy benőtt gyümölcsösben egy burgenlandi kisváros szélén anélkül, hogy tönkretennénk ennek a helynek a túlvilági auráját? Hogyan biztosítható, hogy egy épület az adott helyszínnek megfelelő mélységet, természetességet és nyugalmat sugározzon?”¹⁰ teszi fel a kérdést Stefan Halter. A „ház a lombok alatt” nevű lakóépület a hely atmoszféráját hivatott megőrizni. A napszakok és évszakok változó hangulatai, a facsoportok elhelyezkedése és a lombokon átszűrődő fény a tervezés kiindulópontjává válik. Az épület, akárcsak U. Nagy Gábor kétvölgyi családi háza, bontott téglát használ, de itt nem favázás szerkezet kitöltőfala lesz, és a burkolatként is megjelenik.

Az épület alaprajza szélrózsaként nyílik szét átkarolva a körülötte lévő kertet. A ház párhuzamot mutat Roland Rainer nyaralójával. Itt is visszafogott, letisztult egyszintes épületet látunk, ami eredeti módon reagál a klímára, a tájra. A korábban benőtt gyümölcsös rendbetétele talán túl jól sikerült: a parkszerű, gondozott kert elvesztette eredeti hangulatát és jobban hasonlít egy angol tájképi kert kissé mesterkéltné világára, mint egy helyi gyümölcsös kertre.

¹⁰ TENHALTER, Stefan: Ein verwilderter Garten. Stefantenhalter.at.
<https://stefantenhalter.at/portfolio/garten/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Pedig a gyümölcsstermesztésnek, vagyis elsősorban a borászatnak nagy hagyományai vannak Burgenlandban. Nem csoda, hogy ezt az építészet is felismerte.

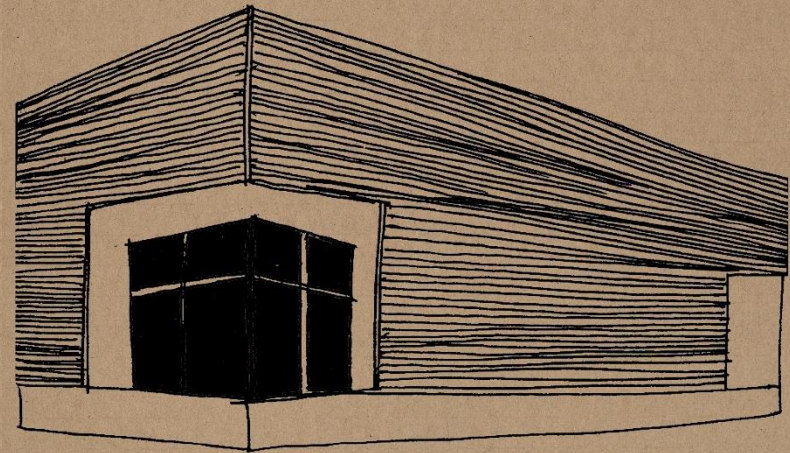
10. kép Stefan Tenhalter: Haus unter Bäumen, Eisenstadt, 1996 (fotó: Farkas Dániel)

Wein.Mariell, creuz & que, Großhöflein, 2001

Az L-alakú pincészet Burgenland középső részén, Nagyhöflány Gartengasse nevű utcájában áll. Ez az utca a falu gazdasági épületeit sorakoztatja fel, jellegzetes magastetős téglalapú épületek, fészerek állnak itt.

Bár az épület kétségkívül izgalmas megoldásokat alkalmaz, a hely szelleméből egy formai elemet ragad ki: így válik a bor érlelésére szolgáló hordók formai redukciójává a lécs homlokzatburkolat. Ez csak az épület sarkán oldódik fel, mintegy „megcsapolva” a hordót. Talán ez az értelmezés csupán az alkotók narrációjával válik egyértelművé, és az átlagbefogadó (magamat is beleértve) egy kortárs fa-üveg-beton épületet lát, mely a helyszín fészerei közül kissé kakukktójásszerűen kilóg. Talán naivnak gondolhatjuk a borshordó formai másolását (ami egy pincészet esetében talán megbocsátható), de nem szabad elfelejtenünk, hogy ha nem is a legsikerültebb próbálkozás ez a reflexió, de mindenképpen a hely identitását kereső építészek érzékenységét jelenti.

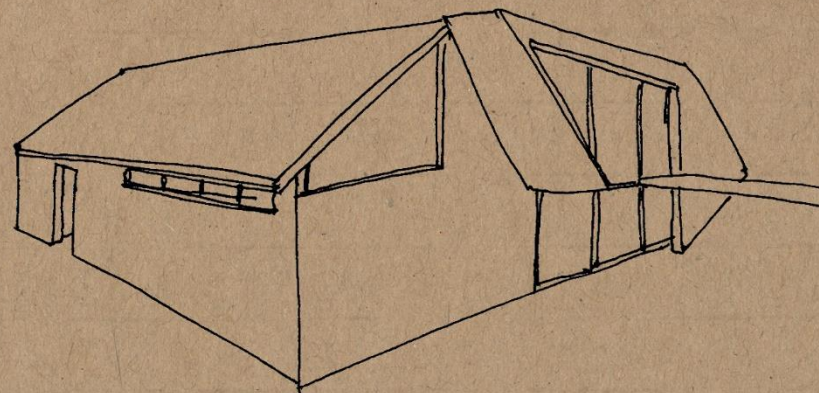
11. kép creuz & que: Wein.Mariell, Großhöflein, 2001 (fotó: Farkas Dániel)

HGO 15 Hofgebäude , studio WG3, Ollersdorf, 2009

Sikerültebb alkotás az az épületegyüttes, mely egy Dél-Burgenlandra jellemző szénaistállós épület átalakítása volt. Megmaradt a környékre jellemző, háromszög alakú belső udvar. Az eredeti téglalapú épülethez betonszerkezetű új csatlakozik, jól elkülönítve régi és új határait. Talán az anyaghasználatot érzékenyebben is megoldhatta volna a tervező, de valójában a beton használata statikailag indokolt volt, így megőrizhető lett a földpince is.

A legfőbb erénye az épületnek a középső udvarban rejlő tartalékok felismerése: az egész tanya szíveként jelenik meg, kicsit még a kerített házas parasztudvarok világára is emlékeztethet minket.

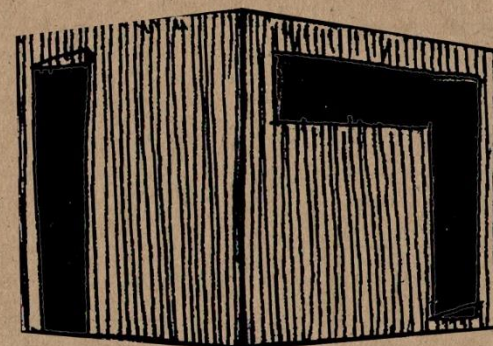
Wohnen am Ratschen, Pichler & Traupmann, Deutsch Schützen, 2011

Szintén Dél-Burgenlandban található az az üdülőházakból álló épületegyüttes, mely a Deutsch Schützen bortermelő település melletti szőlőültetvény ölelésében áll. A tervezők elsődleges szempontja a tájjal való párbeszéd kialakítása volt. Ugyanakkor magas szintű innovációra és kortárs hozzáállásra törekedtek. A cél az volt, hogy a hely eredetiségét és egyszerűségét meg tudják őrizni.

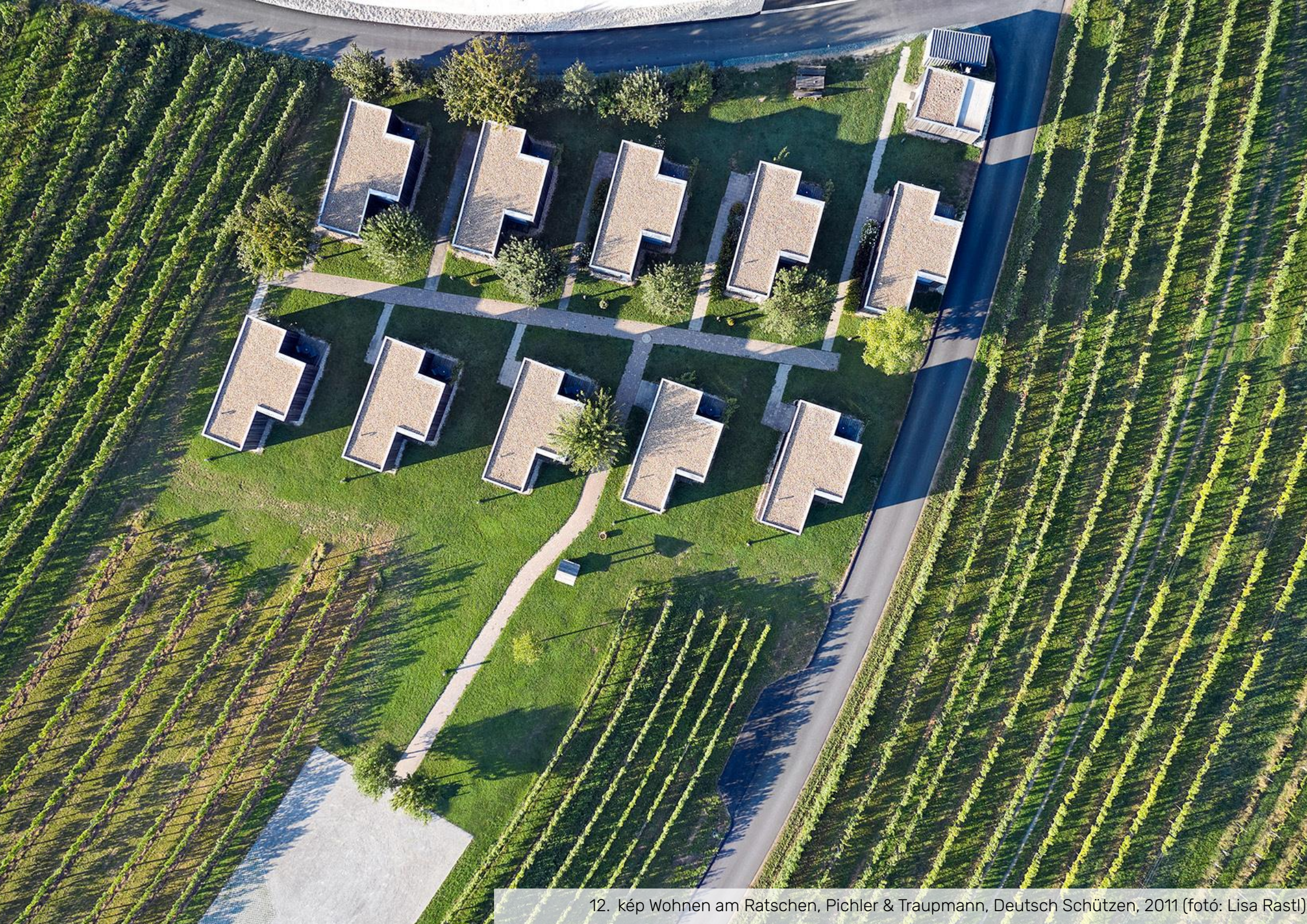
A szálláshely szabadon álló kis kabinokból áll, mintegy folytatva a szőlősorok ritmusát. Az épületek előregyártott elemekből készültek, helyszínen szerelték össze az elemeket. Az egyszerű tömegek fa borítást kaptak kívül és belül is.

A projekt rokonságot mutat U. Nagy Gábor őriszentpéteri Kástu kabinházaival, melyet 2020-ban kezdett el tervezni. Jelenleg kivitelezés alatt áll, hasonlóan egymás mellé sorolt kis szállásegységekből épül fel.

Burgenland és Őrség, Vendvidék területe sokban különbözik egymástól, de a táj, mint az ember és természet által közösen létrehozott érték mindkét régió alapvető meghatározója.

12. kép Wohnen am Ratschen, Pichler & Traupmann, Deutsch Schützen, 2011 (fotó: Lisa Rastl)

AZ ARANYMADÁR

Amikor elkezdtem a témával foglalkozni, arra a kérdésre kerestem a választ, hogyan tudjuk megőrizni és átadni természet, a kultúra értékeit a változó világban. A fogyasztói társadalomra épülő globalizáció erőszakos terjedése során egyre több kultúrtáj veszti el eredeti karakterét, eltűnnek elemei vagy pusztá formákká redukálódnak, taralom nélküli díszletekké válva.

A helyénvaló, regionális építés egyben fenntartható, és gazdaságos, ha mindig az adott helyből leszűrve reagál a kihívásokra. Nincs általános érvényű válasz tehát: a hely építési folyamataiból, közösségéből, szokásainak hagyományának megértéséből kell megszületnie. A fenntartható, környezettudatos építésnek ezért nem egzakt szabályrendszert kell követnie. Az igény szint, a lehetőségek, gazdasági helyzet változásával az építésznek alkalmazkodnia kell a megváltozó körülményekhez.

Újra és újra felül kell vizsgálnunk, hogy válaszaink valóban megfelelnek-e a jelen (és jövő) követelményeinek, korábbi állításaink helyesek-e még. A közelmúlt eseményei arra világítanak rá, hogy mindannyian ki vagyunk szolgáltatva környezetünknek. Jelen társadalmunkat sújtó különféle kihívások és konfliktusok (szélsőséges esetben háborúk) az építészeket is érzékenyen érintik. Miközben a jövővel való foglalkozás egyre szélesebb körben megjelenik (például a klímaváltozás kapcsán), a bizonytalanság mértéke nő, hiteles válaszokat pedig szinte lehetetlen kapni.

Úgy gondolom, a fenti példákból, folyamatokból sokat tanulhatunk. Tovább kell folytatni az örökségünk megismerését, melyet elődeink elszórva hagytak ránk. Ehhez segítségünkre lehetnek azok, akik már meglették az aranymadár elhullajtott tollait.

Egyszer volt, hol nem volt, a Dunán túl, az Óperenciás-tengeren innen, volt egyszer egy kicsi madárka. Ennek a madárnak aranyból volt a tolla. Ha rásütött a nap, ezernyi színben csillogott, ragyogott, tündöklött, hogy a szem majd belevakult. A madárka igen kicsi volt, de ha fölszállt a levegőbe, mint egy kis pacsirta dalolt, énekelt úgy, hogy majd a szíve beleszakadt.

Ám ahogy múltak az évek, egyre ritkábban repült fel. Nem merte fészket elhagyni, mert a kicsi fiaira vigyázott. Két kis lábával úgy megkapaszkodott, hogy sem a vihar, sem a kányák, meg a tolvaj szarkák nem tudták onnan kiragadni.

De aztán egyre több kánya támadta meg, csípték itt, marták ott. A végén úgy megkopasztották, hogy az arany tollakból még csak mutatóba is alig maradt valami. Mit volt tenni, a kicsi madárka elment a bádogoshoz és csináltatott új tollakat. Az meg is csinálta, a madárka meg azokat egyenként bearanyozta. De bizony hiába volt az. Akárhogy aranyozta, az bizony már nem ragyogott. Hogy is ragyoghatott volna? Nem volt már igazi, meg nehéz is volt. Nem tudott már többé felrepülni, aztán ezután már nem is énekelt a magasban.

Talán az aranymadár mára elveszett, de a szétszóródott tollacskákat még felleljük sokfelé. S akadnak, akik megtalálva azokat, meghallják az egyre gyengülő éneket.

Nekem is az a kicsi nyulacska, amelyik ide-oda futkároz a Dunán túl, az Óperenciás-tengeren innen, az mondta ezt el nekem. Hiszem is, nem is, de valami igaznak csak kell lenni benne, mert ha figyelmesen hallgatunk, meghalljuk az éneket, melyet az aranymadár tollainak megtalálói hagytak ránk.

(Gaál Károly: Aranymadár – A burgenlandi magyar falvak elbeszélőkultúrája alapján)

13. kép U. Nagy Gábor: Táncpajta, Óriszentpéter, 2012 bővítésbővítés: 2019 (fotó: Farkas Dániel)

IRODALOMJEGYZÉK

Két perc

LOVASI Gábor: Hogy működnek és mennyire hatékonyak a TikTok reklámok? *Kosárérték*, 2021. <https://kosarertek.hu/konverzio/hogymukodnek-a-tiktok-reklamok-es-mennyire-hatekonyak/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

TikTok For Business, Editorial Team: Understanding attention on TikTok: Ads drive strong brand impact across view durations. *TikTok For Business*, 2021. <https://www.tiktok.com/business/en-US/blog/mediascience-study-brands-memorable-tiktok> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Változások

KAWAMURA, Sara (lead author): Climate change resilience in the built environment. Principles for adapting to a changing climate. *World green building council*, 2022. <https://viewer.ipaper.io/worldgbc/climate-change-resilience-in-the-built-environment-2022/?page=1> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Útmutató a klímaváltozással szembeni ellenálló képességről. *HuGBC*, 2022. <https://www.hugbc.hu/hirek/utmutato-a-klimavaltozassal-szembeni-ellenallo-kepessegrol/4459> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BUIS, Alan: Extreme Makeover: Human Activities Are Making Some Extreme Events More Frequent or Intense. *Ask NASA Climate*, 2021. [https://climate.nasa.gov/explore/ask-nasa-climate/3125/extreme-](https://climate.nasa.gov/explore/ask-nasa-climate/3125/extreme-makeover-human-activities-are-making-some-extreme-events-more-frequent-or-intense/)

[makeover-human-activities-are-making-some-extreme-events-more-frequent-or-intense/](https://climate.nasa.gov/explore/ask-nasa-climate/3125/extreme-makeover-human-activities-are-making-some-extreme-events-more-frequent-or-intense/) (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BUIS, Alan: Too Hot to Handle: How Climate Change May Make Some Places Too Hot to Live. *Ask NASA Climate*, 2022. <https://climate.nasa.gov/explore/ask-nasa-climate/3151/too-hot-to-handle-how-climate-change-may-make-some-places-too-hot-to-live/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MITTICH Boglárka: Ulrich Beck: Mi a globalizáció? A globalizáció tévedései – válaszok a globalizációra. *Szemle*, 2007. <http://buzs.c3.hu/0701/10szemle.pdf> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

GAGYI Ágnes: A globalizáció: a politika átalakulása - Recenzió Ulrich Beck Mi a globalizáció? c. könyvéről. *Communicatio*, 2007. <https://www.communicatio.hu/doktoriprogramok/kommunikacio/belső/bevhumankomm/20062/beckugagyia.htm> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

DULAI Alfréd, DHIVER'T-KLOKNER Zsuzsanna: Az öskatasztrófa-hoz képest is gyors a mai felmelegedés. *Origo*, 2011. <https://www.origo.hu/idojaras/20110614-klimakatasztrofa-56-millio-evvel-ezelott-tul-gyors-a-mai.html> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

szerzői kollektíva: Éghajlatváltozás 2007. *MET*, 2007. https://www.met.hu/doc/IPCC_jelentes/ipcc_jelentes_2007.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

24.hu, 2022. Világvége-vita: Civilizációs összeomlás jön, vagy újfajta jólét? [video online]

<https://www.youtube.com/watch?v=POuUx8boYoo> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

GRAHAM, James: *Climates: Architecture and the Planetary Imaginary. Columbia Books on Architecture and the City*, 2016. <https://cdn.filepicker.io/api/file/ssgbYG78SeW8yVGnb203?&fit=max> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

LÁNG István: A globális klímaváltozás: hazai hatások és válaszok. MTAK, 2006 http://real.mtak.hu/103152/1/2006-Klima_Vahava-MTA-KvM.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MrSzelektív, 2011. Zsigorbeszéd 1/13 - Gondolatok a fenntartható fejlődésről. [video online] <https://www.youtube.com/watch?v=jYoLSxYCHU> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MOME Humánökológia és design előadássorozat, 2022. A felelősség kora (Lányi András filozófus). [video online] <https://www.youtube.com/watch?v=iVBZOAug2Gs> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MOME Humánökológia és design előadássorozat, 2022. A közgazdaságtan ökológiai reformja és a design új kontextusa (Antal Miklós közgazdász) [video online] <https://www.youtube.com/watch?v=5HV7AiBv4K0> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

KUBA Gellért: Környezetünk építészeti ártalmai. *Építészfórum*, 2007. <https://epiteszforum.hu/kornyezetunk-epiteszeti-artalmi> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BUKOVSKYI Viktor – HE, Qingchang: Természet-alapú megoldások az építészetben és a várostervezésben 1. rész: Természettel építeni – szükség vagy kötelesség? *Építészfórum*, 2021.

<https://epiteszforum.hu/termeszett-alapu-megoldasok-az-epiteszetben-es-a-varostervezesben-1-resz-termeszettel-epiteni-szukseg-vagy-kotelesseg> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BELEZSNAY Éva: Lakhatás, közterek, klímaváltozás, I. *Építészfórum*, 2021. <https://epiteszforum.hu/lakhatas-kozterek-klimavaltozas-i> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BELEZSNAY Éva: Lakhatás, közterek, klímaváltozás, II. *Építészfórum*, 2021. <https://epiteszforum.hu/lakhatas-kozterek-klimavaltozas-ii> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BELEZSNAY Éva: Lakhatás, közterek, klímaváltozás, III. *Építészfórum*, 2021. <https://epiteszforum.hu/lakhatas-kozterek-klimavaltozas-iii> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

GLAESER, Edward: *A város diadala*. Budapest: Pallas Athéné könyvkiadó Kft., 2020.

MORAVÁNSZKY Ákos, M. GYÖNGY Katalin: *Technika és természet – kritikai antológia*. Budapest: Terc Kiadó, 2013.

Őrség, Vendvidék, Burgenland

BALÁZS Pál: Az őrségi táj változásának és karakterének elemzése. *Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola*, 2017. http://doktori.uni-sopron.hu/id/eprint/629/25/Ertekezés_bp.Text.Marked.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

GYÖRFFY Árpád, Ligeti Zsuzsa: A haranglábak földjén – Őrség és Göcsej – 2020 – Magyarország. *Útikalauz*, 2022. <http://www.utikalauz.hu/kozep-es-kelet-eu/ligeti-zsuzsa-a->

haranglabak-foldjen-orseg-es-gocsej-2020-magyarorszag/
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

Az Őrségi Nemzeti Park honlapja <https://www.orseg.info/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Az Őrség legfontosabb látnivalói.
<https://kirandulastippek.hu/orseg/az-orseg-legfontosabb-latnivaloi> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Az Őrség <https://www.orsegivendegvarok.hu/orseg-bemutatasa>
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

Minden ami Őrség <http://www.mindenamiorseg.hu/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

CSAPÓ Olga: Az Őrség térbeli elhatárolási problémái. Földrajzi Értesítő 2008. LVII. évf. 3-4. füzet, pp. 313-333.
https://www.mtafk.hu/konyvtar/kiadv/FE2008/FE20083-4_313-333.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

TÓTH Mónika: Mária Terézia erdőrendtartása. Szakdolgozat. – Szombathely, NymE Savaria Egyetemi Központ, 2008. 65 p.
<http://ilex.efc.hu/kk275/texthu/erdekesssegek/erdorend.html>
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

Dr. LEGEZA László: *Burgenland – Várvidék és az Őrség*. Budapest: Mikes Kiadó, 2003

ÉGER György: *A burgenlandi magyarság rövid története*. Budapest: Anonymus Kiadó, 1991.

BOTLIK József: *Az őrvideki magyarság sorsa 1945-1989 – Kitekintéssel 2014-ig*. Vasszilvagy: Magyar Nyugat Könyvkiadó, 2015.

GYÉMÁNT Richárd: *A burgenlandi magyarság statisztikai adatok tükrében*. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 2007.

Regionalizmus

FRAMPTON, Kenneth: *A modern építészet kritikai története*. Budapest: Terc Kiadó, 2009.

FRAMPTON, Kenneth: *Towards a critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance, in The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture, ed. by Hal Foster*, Bay Press: Seattle, Washington, 1983.

KOVÁCS-MAGYARI Zsuzsa: Peremhelyzetek. Kritikai regionalizmus a kortárs székelyföldi építészetben. *BME Építőművészeti Doktori Iskola*, 2015. <https://docplayer.hu/35818343-Peremhelyzetek-kritikai-regionalizmus-a-kortars-szekelyfoldi-epiteszetben.html> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

RAB Sarolta – SOMOGYI Krisztina – SZILÁGYI Norbert: Az építészet mint erőforrás – Köllő Miklós és a Larix Stúdió folyamatosan megújuló épületeiről. *Építészfórum*, 2023. (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Supervisor Prof. Johannes Kalvelage (szerk.): *Critical Regionalism. DIA*, 2016. https://opendata.uni-halle.de/bitstream/1981185920/12431/1/DIA_Critical%20Regionalism.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

JUNG, Chuloh – ARAR, Mohamed – AL QASSIMI, Nahla: An Analysis of Peter Zumthor's Architecture Based on Regionalism. *Architecture Engineering Department, College of Architecture, Art and Design, Ajman University, U.A.E.* 2021.

file:///C:/Users/farka/Downloads/16335-1354-55128-2-10-20220124.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BANAI, Nuit –BECK, Alisa: Critical Regionalism: Between Local and Global. *Guggenheim*, 2017.

<https://www.guggenheim.org/articles/map/critical-regionalism-self-maintenance-between-local-and-global> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

BALOG, Ádám: Kortalanság, modernitás, mérzékletesség.

Architectura Hungariae. vol. 13, no.2 (2014) pp. 33-68.

http://arch.et.bme.hu/wp-content/uploads/epaper/AH_vol13_no2_pp33-68_BalogAdam/AH_vol13_no2_pp33-68_BalogAdam.pdf (utolsó elérés: 2023.10.30.)

U. Nagy Gábor építésze

U. NAGY Gábor: *Őrségi házak*. Őrszentpéter: Őrvidéki Civil Szövetség kiadásában, 2006.

OSTORÓCZKY Nóra: *Őrségi reflexiók Változó stratégiák U. Nagy Gábor építészetében*. Építészet és innováció című DLA kötetben 2019/2020

CSONTOS Györgyi – CSONTOS János: *Tizenkét kőműves 2*. Budapest: Terc Kiadó, 2009.

U. NAGY Gábor: Válaszok Dirk Wallenburgnak: párhuzamos történeteink. *Építészfórum*, 2019. <http://epiteszforum.hu/valaszok-dirk-wallenburgnak-parhuzamos-torteneteink1> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

U. NAGY Gábor: Jégkorszaki reliktumok – út egy „nyílt forráskódú építészet” felé. *Építészfórum*, 2013.

<http://epiteszforum.hu/jegkorszaki-reliktumok-ut-egy-nyilt-forraskoduepiteszet-fele> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

U. NAGY Gábor 2009-es előadása, Lakóépülettervezési Tanszék, 2009. <https://xiilakofilm.tumblr.com/post/111189727343/11-u-nagy-g%C3%A1bor-csal%C3%A1dih%C3%A1z-k%C3%A9tv%C3%B6lgy> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

U. NAGY Gábor előadása: Hagyomány és modernitás. A Széchenyi István Egyetem Épülettervezési Tanszéke által a MILD HOME (SEE) projekt keretében szervezett Fenntartható Kortárs Helyfoglalás című rendezvénysorozat nyitóelőadása, 2014. <https://szegyor.videotorium.hu/hu/recordings/9816/hagyomany-es-modernitas> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

KALMÁR Dorina: Tánccpajta – Őrszentpéter. *Hazai középületek*, 2015. <http://hazai.kozep.bme.hu/hu/tanccpajta-oriszentpeter/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MAROSI Bálint: Kétvölgyi ház: U. Nagy Gábor. *Szlovenia 2012*, 2012. https://szlovenia2012.blog.hu/2012/06/27/ketvolgyi_haz_u_nagy_gabor (utolsó elérés: 2023.10.30.)

SZEGŐ György: A megtalált falu: Tánccpajta, Őrszentpéter. *Magyar Építőművészet*, 2013/3, 15-16. https://issuu.com/hungarianarchitecture/docs/me2013_03/18 (utolsó elérés: 2023.10.30.)

ÁRVAI András – BENEDEK Anna: Hogyan lehet minél kevesebb eszközzel minél többet elmondani?: Interjú U. Nagy Gáborral. *PRAE.HU*, 2009.

<https://www.prae.hu/index.php?route=article/article&aid=2289>
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

FERCH Magda: U. Nagy Gábor építész a képzelőerő fontosságáról, a közösségi igény hiányáról és a rezervátumok hiábavalóságáról.
Magyar Nemzet, 2001. 08. 03.

<https://magyarnemzet.hu/archivum/archivum-magyarnemzet/a-palackbol-elillant-szellem-2-4584245/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MMA MMKI, 2022. U. Nagy Gábor: Design a változások korában.
[video online]
https://www.youtube.com/watch?v=gGgcDrEN1cA&ab_channel=MMAMMKI (utolsó elérés: 2023.10.30.)

csmsdvd, 2014. U. Nagy Gábor építész. [video online]
https://www.youtube.com/watch?v=MkQ-_cUHGus (utolsó elérés: 2023.10.30.)

6B Építészet, 2020. Interjú U. Nagy Gáborral, I. rész - 2009. [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=YrCsF537jZ8> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

6B Építészet, 2020. Interjú U. Nagy Gáborral, II. rész - 2009. [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=50PA2aED8hc> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

6B Építészet, 2020. Interjú U. Nagy Gáborral, III. rész - 2009. [video online]
https://www.youtube.com/watch?v=DaScDw_3MNQ
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

6B Építészet, 2020. Interjú U. Nagy Gáborral, VI. rész - 2009. [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=DMe1diyOWXY> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

6B Építészet, 2020. Interjú U. Nagy Gáborral, V. rész - 2009. [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=FXi0c4Slomk> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MMA MMKI, 2022. Tesztoszteronépítészet III. - Fókuszban a vidék - U. Nagy Gábor. [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=UEZp-Yl6SeY> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Glokalis, 2016. XII KŐMÍVES - U. Nagy Gábor [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=1FnWkSpGnDQ> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

PajtaKult, 2022. - KÖRVONAL - Beszélgetés U. Nagy Gábor Ybl Miklós-díjas építésszel [video online]
<https://www.youtube.com/watch?v=PWCjG7akJ3o> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

MÉSZ / AHA, 2022. U. Nagy Gábor: Új hagyományok című előadása. [video online]
<https://www.facebook.com/MagyarEpitomuveszekSzovetsege/videos/719014569282400/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Vincze László, 2014. XII Lakófilm ::: 11 ::: U. Nagy Gábor [video online]
<https://vimeo.com/113915857> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Vincze László, 2014. XX Lakófilm / 4.3. / U. Nagy Gábor [video online]
<https://vimeo.com/112475797> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

művészet telefonon, 2023. JÖ-03 Janáky István kiállítása, galeri ffrindiau [video online]
https://www.youtube.com/watch?v=NlriHdZVq2s&ab_channel=m%C5%B1v%C3%A9szettelefonon (utolsó elérés: 2023.10.30.)

U. NAGY Gábor: Hagyomány és modernitás - az Őrség és a Vendvidék építésze. Előadás. Őriszentpéter, 2023.

U. NAGY Gábor – JANESCH Péter: Őrházak – beszélgetés az Őrségről U. Nagy Gáborral. Budapest, 2023.

U. NAGY Gábor: *Őrségi házak II.: Hagyomány és modernitás.* (Kézirat.) 2015.

Burgenland kortárs építésze

KAPFINGER, Otto: *Neue Architektur in Burgenland und Westungarn.* Salzburg: Verlag Anton Pustet, 2004.

PINTO, Cristian Valenzuela: 228. Roland Rainer /// Sommerhaus /// Sankt Margarethen im Burgenland, Austria /// 1957. *Ofhouses.* <https://ofhouses.com/post/129469874609/228-roland-rainer-sommerhaus> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Roland Rainer.
<https://www.nextroom.at/actor.php?id=4363&inc=datenblatt>
(utolsó elérés: 2023.10.30.)

HICARQUITECTURA: Roland Rainer Sommerhaus. *Hicarquitectura*, 2016. <https://hicarquitectura.com/2016/11/roland-rainer-sommerhaus/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

TENHALTER, Stefan: Ein verwilderter Garten. [Stefantenthalter.at](https://stefantenthalter.at). <https://stefantenthalter.at/portfolio/garten/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

ARCHITEKTUR RAUMBURGENLAND: Haus unter Bäumen. [Nextroom.at](https://www.nextroom.at), 2009. <https://www.nextroom.at/building.php?id=33251> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

ARCHITEKTUMZENTUM WIEN: Wein.Mariell [Nextroom.at](https://www.nextroom.at), 2003. <https://www.nextroom.at/building.php?id=1115> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

ARCHITEKTUR RAUMBURGENLAND: HGO 15 Hofgebäude Ollersdorf. [Nextroom.at](https://www.nextroom.at), 2010. <https://www.nextroom.at/building.php?id=33680> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Pichler & Traupmann Architekten: Wohnen am Ratschen. *PXT*, 2010. <https://www.pxt.at/projekte/wohnen-am-ratschen> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Ism.: Design faház Benzer Judith tervei alapján Ausztriában. *Ilovewood. s.a.* <https://vizszontelado.ilovewood.hu/blog?view=article&id=9:design-fahaz-benzer-judith-tervei-alapjan-ausztriaban&catid=2> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Az aranymadár

GAÁL Károly: *Aranymadár – A burgenlandi magyar falvak elbeszélőkultúrája.* Szombathely: Vas megyei Múzeumok Igazgatósága, 1988. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_VASM_Sk_1988_A_ranymadar/?pg=0&layout=s (utolsó elérés: 2023.10.30.)

Képek jegyzéke

1. kép Virágos rét Őriszentpéteren *(fotó: Farkas Dániel)*
2. kép Völgyes-dombos őrési táj facsoportokkal tagolt ligetekkel *(fotó: Farkas Dániel)*
3. kép Szőlőbirtok Burgenlandban *(fotó: Farkas Dániel)*
4. kép U. Nagy Gábor: Boronaház, Felsőszőlnök-Hampóvölgy, 1997 *(fotó: Farkas Dániel)*
5. kép U. Nagy Gábor: Családi ház, Kétvölgy, 2000
https://szlovenia2012.blog.hu/2012/06/27/ketvolgyi_haz_u_nagy_gabor (utolsó elérés: 2023.10.30.)
6. kép U. Nagy Gábor: Családi ház, Szentgotthárd-Zsidavölgy, 2001
https://tarsas2010.blog.hu/2012/04/11/u_nagy_gabor_zsidavolgyi_haz_szentgotthard_2001 (utolsó elérés: 2023.10.30.)
7. kép U. Nagy Gábor: Táncpajta, Őriszentpéter, 2012
bővítésbővítés: 2019 *(fotó: Farkas Dániel)*
8. kép Pichler & Traupmann: Landwirtschaftliche Fachschule, Güssing, 2015 *(fotó: Farkas Dániel)*
9. kép Roland Rainer: Sommerhaus, Sankt Margarethen im Burgenland, Austria, 1957
<https://hicarquitectura.com/2016/11/roland-rainer-sommerhaus/> (utolsó elérés: 2023.10.30.)
10. kép Stefan Tenhalter: Haus unter Bäumen, Eisenstadt, 1996
(fotó: Farkas Dániel)
11. kép creuz & que: Wein.Mariell, Großhöflein, 2001 *(fotó: Farkas Dániel)*
12. kép Wohnen am Ratschen, Pichler & Traupmann, Deutsch Schützen, 2011 *(fotó: Lisa Rastl)*
<https://www.pxt.at/projekte/wohnen-am-ratschen> (utolsó elérés: 2023.10.30.)

13. kép U. Nagy Gábor: Táncpajta, Őriszentpéter, 2012

bővítésbővítés: 2019 *(fotó: Farkas Dániel)*

14. kép U. Nagy Gábor: Boronaház, Felsőszőlnök-Hampóvölgy,

1997 *(fotó: Farkas Dániel)*

A jelölés nélküli illusztrációk saját készítésűek

Absztrakt

Környezetünk folytonos változásban van. Az éghajlati viszonyok, a fellelhető nyersanyagok, a társadalom, a kultúra szüntelenül alakul. A természetben az előregedő növények átadják helyüket az újaknak, tápanyagul szolgálva nekik: folyamatos a pusztulás és a megújulás.

A változás üteme az elmúlt évszázadban egyre gyorsul. A Föld lakosainak száma jelentősen megnőtt, ami az épített környezet kiterjedésének növekedését is jelenti. Az egyre nagyobb térhódítás a természetből – sokszor erőszakosan, pazarló mértékben – olyan folyamatokat is eredményez, mely a környezetre és az emberre negatívan hat vissza.

Hogyan reagál erre az építészet? Találunk-e olyan alternatívát, mely képes a gyors és globális átalakulási folyamatok ellenére a múlt értékeiből meríteni és a táj egyediségét megőrizni?

Feltételezésem szerint, a környezetre érzékenyen reagáló, a táj összefüggéseit megértő, a történeti és kulturális értékeket felismerő építészet képessé válhat a változások kezelésére.

Kutatásom során a regionális építészeti gondolkodás felé fordultam. Az épített és természetes környezet közötti érzékeny egyensúlyt megtalálni egyre nagyobb kihívás. Az Őrség és Vendvidék területén megőrződött ez az egyensúly, melyet U. Nagy Gábor építész felismert és átemelt saját gondolkodásmódjába. Épületeinek megalkotásakor nagy gondot fordít a környezet tanulmányozására, a helyi hagyományok felkutatására.

Vajon ez a gondolkodásmód egyedi vagy termékenyítőleg hatott máshol is? A kutatási területet kiszélesítettem a határ túloldalán fekvő Burgenlanddal. A hasonlóságok – a tájjal való intenzív

kapcsolat keresése – ellenére a határ két oldala eltérő fejlődési úton jár.

A helyszín megismerését bejárásokkal, történeti és társadalmi adatok elemzésével kezdtem. Tanulmányút során felkerestem a vizsgált épületeket, megfigyelve azok tágabb környezetükhöz való viszonyát. U. Nagy Gábor épületeinek elemzésekor a vele való beszélgetésre, valamint írásaira, az interneten közzétett interjúkra és publikációkra támaszkodtam. Emellett a regionális gondolkodás, az építészet és táj viszonyát vizsgáló szakkönyvek és internetes cikkek adták kutatásom elméleti hátterét.

A közösség élete, kultúrája mindig egy folyamat: elmúlás és megújulás szövedéke. Egyes értékek megszűnhetnek, de a táj, mint az ember formálta természeti és épített közeg karaktere hosszú időn keresztül fennmaradhat a helyénvaló gondolkodásmód miatt. A modernizáció hatására ezek a vidékek is átalakulnak, elvesztve egyediségüket megbontva ember és természet elválaszthatatlan egységét.

Vizsgálataim során bízom benne, hogy olyan építészeti megoldásokra találok, melyek képesek ezekre a változásokra eredményesen reagálni.

14. kép U. Nagy Gábor: Boronaház, Felsőszőlnök-Hampóvölgy, 1997 (fotó: Farkas Dániel)